

DEPARTAMENT DE GEOGRAFIA HUMANA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

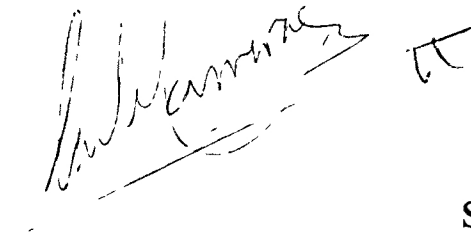
PROGRAMA DE DOCTORAT
PENSAMENT GEOGRÀFIC I ORGANITZACIÓ DEL TERRITORI (1989-1991)

**CIUTAT I PRODUCCIÓ D'IMATGE:
BARCELONA 1979-1992**

NÚRIA BENACH ROVIRA

Tesi per optar al títol de Doctor en Geografia

Director
Dr. CARLES CARRERAS i VERDAGUER

SETEMBRE 1997

La jerarquia de ciutats mundials segons Friedmann

- 1 **Global financial articulations**
 - # London* A (also national articulation)
 - # New York A
 - # Tokyo* A (also multinational articulation SE Asia)

- 2 **Multinational articulations**
 - # Miami C (Caribbean, Latin America)
 - # Los Angeles A (Pacific Rim)
 - # Frankfurt C (western Europe)
 - # Amsterdam C or Randstad B
 - Singapore* C (SE Asia)

- 3 **Important national articulations (1989 GDP > \$200 billion)**
 - # Paris* B
 - # Zurich C
 - Madrid* C
 - Mexico City* A
 - São Paulo A
 - Seoul* A
 - # Sydney B

- 4 **Subnational/regional articulations**
 - Osaka-Kobe (Kansai region) B
 - # San Francisco C
 - # Seattle C
 - # Houston C
 - # Chicago B
 - # Boston C
 - # Vancouver C
 - # Toronto C
 - Montreal C
 - Hong Kong (Pearl river delta) B
 - # Milano C
 - Lyon C
 - Barcelona C
 - # Munich C
 - # Düsseldorf-Cologne-Essen-Dortmund (Rhine-Ruhr region) B

Population (1980s)

A 10-20 million

B 5-10 million

C 1-5 million

* national capital

major immigration target

For European cities, I have benefited greatly from Klaus R. Kunzmann and M. Wegener, *The Pattern of Urbanization in Western Europe 1960-1990*

(Font: FRIEDMANN, J. 1995:24)

En el primer nivell (el que coincideix amb les *global cities* de S. Sassen), només Londres és descrita com centre de control i comandament de l'economia global, al costat de New York i Tokyo. A partir d'aquí, els criteris, diu el mateix Friedmann,

esdevenen més ambigus. El segon nivell, el de ciutats que tenen un paper multinacional en algun sector, comptaria amb la presència de Frankfurt i el Randstad holandès. En un tercer nivell, les ciutats tindrien un paper bàsicament nacional; seria el cas de capitals d'estat com París o Madrid. Finalment, d'entre les ciutats que articulen economies regionals destaquen Milà, Lió, Barcelona, Munic o Düsseldorf. Establir una jerarquia, reflexiona Friedmann, és, però, potser una feina inútil, atesa la volatilitat de l'economia mundial i els ràpids canvis que s'hi poden succeir (FRIEDMANN, J. 1995:23). El que avui pot ser correcte, demà pot haver-se capgirat totalment.

Malgrat les prevencions que manifesten la majoria d'investigadors, un cop escrits sobre el paper el nom de determinades ciutats que són, a més, assignades a determinades caselles al costat d'altres, el seu hipotètic ús queda ja fora del seu control. La competència pel rànking, el ser reconegut com a integrant de tal o qual grup, el projectar una imatge de ciutat competitiva en definitiva, és també una part de l'estratègia d'internacionalització.

El 1986, P. Cheshire, D. Hay i G. Carbonaro van publicar els resultats de l'estudi que els encarregà la Direcció General de Polítiques Regionals de la Comissió Europea. Van assolir de classificar les 103 aglomeracions més importants de la Unió Europea en funció de la seva "salut" urbana, utilitzant quatre indicadors com a variables explicatives: la renda per càpita, la taxa d'atur, la taxa de creixement migratori i la taxa d'equipament hotel·ler. El tret més interessant de l'estudi era potser la seva perspectiva temporal, ja que els indicadors es van calcular pels anys 1974, 1981 i 1984. Posteriorment, encara, P. Cheshire en realitzà l'actualització pel 1988.

Però potser l'estudi sobre les ciutats europees que ha fet més fortuna -gairebé un "èxit mediàtic" tal com el qualifiquen Bouinot i Bermils- hagi estat el que encarregà la DATAR el 1989 a un grup d'investigadors, agrupats sota el nom de GIP RECLUS, dirigit per Roger Brunet (1991). Es tracta d'una anàlisi de la situació competitiva de diverses ciutats europees puntuant les ciutats a partir d'indicadors com la capacitat d'atraure empreses multinacionals, la centralitat derivada de les xarxes de transport i telecomunicacions, la importància de les activitats de R+D,

les institucions financeres, l'organització o acolliment de fires i congressos internacionals, l'existència de recursos culturals. Segons els seus resultats, existirien quatre grups de ciutats que competirien entre elles dins de cada grup

Ranking de ciutats resultant de l'estudi del grup Reclús

Capitals d'Europa	Londres, Paris
Primer nivell	Milà, Madrid, Munic, Frankfurt, Roma, Brussel·les, Barcelona, Amsterdam
Segon nivell	Manchester, Berlín, Hamburg, Stuttgart, Copenhaguen, Atenes, Rotterdam, Zuric, Torí, Lyon, Gènova
Tercer nivell	Birmingham, Colònia, Lisboa, Glasgow, Viena, Edinburgh, Marsella, Nàpols, Sevilla, Strasbourg, Basilea, Venècia, Utrecht, Düsseldorf, Florència, Bolònia, La Haia, Amberes, Toulouse, València

(Font: GIP RECLUS 1991)

J. Bouinot i B. Bermils (1995) destaquen, encara, l'estudi de S. Conti i G. Spriano on el potencial d'innovació de les ciutats, del qual en depèn el seu futur, és mesurat mitjançant la interacció d'onze factors. Aplicat a 48 ciutats de l'Europa occidental dona lloc a una tipologia jerarquitzada de 4 grups principals:

1. Ciutats amb capacitat de comandament global sobre el sistema europeu: Londres, Paris, Brussel·les, Amsterdam, Frankfurt, Roma, Copenhaguen i Milà
2. Ciutats amb transformacions positives en el camp industrial i tecnològic: Stuttgart, Torí, Munic, Nuremberg, Duesseldorf, Toulouse..
3. Ciutats en transició industrial negativa (absència de potencial sinèrgic, i vocació terciària dominada per un sector tradicional): Dublín, Liège, Marsella...
4. Aglomeracions en crisi estructural amb funcions urbanes en declivi: Nàpols, Edinburgh...

La clau de l'èxit d'una ciutat resideix, per aquests autors, en la capacitat d'inversió a llarg termini, en la capacitat d'utilitzar els patrimonis culturals existents per a

innovar, i en l'habilitat per a teixir lligams o aliances amb d'altres ciutats, preferiblement de rang superior.

El punt de vista "empresarial"

Front als estudis més o menys acadèmics com els esmentats, han aparegut algunes anàlisis realitzades per consultories diverses que, amb certa periodicitat, van donant a conèixer els seus resultats. L'empresa de consultoria immobiliària Healy & Baker, per exemple, realitza anualment, des del 1990, una enquesta sobre les preferències de més de 500 quadres de les principals empreses europees quant a la localització empresarial, publicades amb el nom de *European Real Estate Monitor*. Els criteris sobre els quals es pregunta a aquests executius són l'accessibilitat dels mercats, les infraestructures de comunicació, l'estabilitat institucional, les telecomunicacions, la qualitat de vida, els idiomes parlats, les relacions exteriors, la relació qualitat-preu i l'oferta d'oficines, els nivells de contaminació, i el cost i l'oferta de mà d'obra⁶. Londres i París són sempre les millors classificades. Potser el tret més significatiu sigui, la difusió de l'enquesta en la premsa i en els mitjans de comunicació en general. En el cas de Barcelona, potser justificadament si hom té en compte els resultats obtinguts: 1992 (13è lloc), 1993 (10è lloc), 1994 (7è lloc), 1995 (6è lloc), 1996 (6è lloc general; 1er en qualitat de vida dels empleats però 17è en telecomunicacions). El 1993, a més, es formulava una pregunta destinada a jutjar les realitzacions de les ciutats quant el seu esforç de promoció ("How well are cities promoting themselves?") amb el resultat de què Barcelona quedava en primer lloc per davant de Berlín, Lyon i París. No es tenen dades de com rankings d'aquest tipus influeixen o són utilitzats com a criteri de localització per part de les empreses. El que sí és raonable de pensar és, però, que la seva difusió contribueix en gran manera a la formació d'una imatge exterior de la ciutat i que col.labora així mateix en la imatge de ciutat internacional que els propis residents tenen. Més endavant es tracta com la

⁶ *Fortuna*, desembre del 1993; *El País*, 4-11-96.

premsa la premsa s'ha fet ressò de la posició que Barcelona ha anat assolint en aquests rankings.

Barcelona, ciutat internacional

El 1990, quan als visitants de l'exposició "Barcelona, l'escenari del futur" que havia organitzat el Pla Estratègic Barcelona 2000 se'ls va demanar, deixant la resposta oberta, què és el que més i el què menys els agradava de Barcelona, la majoria de respostes, que vam tenir llavors l'oportunitat d'analitzar, van estar relacionades amb espais concrets, amb una gran incidència dels símbols més tradicionals (la Sagrada Família, el Tibidabo...), i amb una presència més escassa dels nous espais. Un percentatge petit, però sens dubte significatiu, va respondre, però, que el que més els agradava de Barcelona era "la seva projecció internacional" (CARRERAS, C, dir 1990b), una resposta fàcilment identificable com a part d'un sentiment d'orgull de pertànyer a la ciutat. Atès que la projecció exterior d'una ciutat és difícilment perceptible, ja no diguem avaluable, per a un ciutadà si no és que existeixen canals a través dels quals aquesta idea sigui transmesa, hom es veu inclinat a acceptar la idea de Bonneville de què la internacionalització és un concepte molt contaminat pel *marketing* i per la creació d'imatges de la ciutat.

En aquest apartat es pretén mostrar precisament, ja no el conjunt d'accions contemplades en la política d'internacionalització de la ciutat de Barcelona (qüestió que, d'altra banda, mereixeria sens dubte de ser estudiada molt més àmpliament) sinó el pes importantíssim de les representacions de l'espai en les pràctiques espacials. Com ja ha estat assenyalat, sovint es fa difícil diferenciar la voluntat de la realitat: les *estratègies* d'internacionalització prenen de vegades la forma de *resultats* obtinguts i la internacionalització *passiva* pot ser mostrada com un èxit assolit, com un internacionalització *activa*.

Es presenten a continuació quatre línies de foment de la imatge de Barcelona com a ciutat internacional:

- a) la identificació de la projecció internacional amb l'organització de grans events i la renovació urbana a través del tractament de la continuïtat històrica.
- b) l'esforç institucional de donar a conèixer la ciutat a l'exterior ("de posar-la en el mapa") a través de diverses campanyes institucionals a l'estranger
- c) el reconeixement obtingut en la premsa, amb èmfasi en com els comentaris de la premsa internacional han estat recollits per la premsa local.
- d) la presentació de Barcelona com a "model de ciutat" en els discursos oficials i periodístics

El pes de la història: projecció internacional, grans esdeveniments i renovació urbana

En tractar d'una ciutat com a ciutat internacional, hi ha certa tendència a recórrer a la seva tradició històrica. Per Bonneville, la història té un pes específic a tenir en compte. Constata, per exemple, que la majoria de ciutats que tenen funcions internacionals en l'actualitat, compten amb arrels ja al segle XVIII i que poques ciutats que han adquirit dimensió metropolitana només a partir de la industrialització de començaments del segle XX han accedit a funcions internacionals completes. La pregunta seria, doncs, per Bonneville, si és possible l'emergència de noves ciutats internacionals (BONNEVILLE, M. 1990). Per Soldatos, la resposta és fàcil: malgrat que el paper de les ciutats es remunti lluny en la història, només des de mitjans dels 1970, és possible d'observar les tendències

modernes que caracteritzarien les ciutats internacionals en l'actualitat, la "nouvelle generation de villes internationales" (SOLDATOS, P. 1989).

En el cas de Barcelona, el pes de la seva tradició de ciutat internacional ha estat analitzat i avaluat (CARRERAS, C. 1993a). Malgrat l'absència de capitalitat política, la ciutat hauria comptat amb una "cronologia europea avançada" en relació a l'estat espanyol. S'ha d'assenyalar que "cronologia europea" és un terme que, en principi, és només descriptiu i que no equival necessàriament a major internacionalitat ja que si així fos, la qüestió quedaria plantejada en termes purament evolutius ("l'estadi superior" de Bonneville).

El "temps europeu" de Barcelona s'iniciaria ja en relació amb el seu primer desenvolupament industrial, avançat, com és conegut, respecte a la resta de l'estat. El creixement de la indústria tèxtil, atesa la inexistència de matèria primera local, va obligar el desenvolupament de llaços internacionals (el 1733 es té notícia del funcionament de la primera fàbrica de teixits de cotó; el 1832 es posa en funcionament la primera fàbrica de vapor). Però si aquest seria un tret propi de ciutat internacional més que no internacionalitzada, el mateix Carreras assenyala l'existència d'una tradició llarga en polítiques d'internacionalització, no explícita però existent. A més de les tres grans fites del 1888, 1929 i 1992, n'existeixen d'altres potser menys reeixides, en les quals s'ha organitzat o, al menys s'ha intentat, esdeveniments de caire internacional:

- el 1936, amb un intent frustrat d'organització de Jocs Olímpics que organitzà finalment Berlín; les Olimpíades populars alternatives tampoc no van poder-se realitzar en esclatar la guerra civil.
- el 1952, amb la celebració del Congrés Eucarístic internacional.
- el 1960, amb un intent de candidatura de Jocs Olímpics que ni tan sols va arribar a ser aprovada per l'estat.
- el 1980, amb el projecte frustrat de l'alcalde Porcioles d'organitzar una Exposició Universal.

Junt a les grans fites, però, en principi les expressions més clares de la presència de polítiques d'internacionalització, Carreras ha assenyalat també l'existència -o inexistència- d'elements d'internacionalització com l'existència d'un bloc

industrial amb interessos internacionals (exemples en serien el funcionament de la Fira de Mostres des del 1942, o l'obertura de la fàbrica de cotxes Seat el 1953), l'existència d'una base cultural i paradiplomàtica (el Liceu, col·legis internacionals, Universitats, sales d'art i museus...), elements que han conviscut, amb algunes mancances com el retard en la modernització de les infraestructures de transport (port i aeroport), el qual només seria cobert gràcies a les inversions derivades de l'impacte d'esdeveniments internacionals.

Precisament aquests, sobretot el 1888 i el 1929, són els que formen part de l'argument històric en la imatge de la projecció internacional de la ciutat.

Quan el Maragall poeta -l'avi del Maragall alcalde- urgia a Barcelona a transformar-se en la seva "Oda nova a Barcelona" del 1911, parlava d'una ciutat encara provinciana -una "menestrals pervinguda"- que havia enderrocat les muralles feia només uns decennis i que tot just havia iniciat una forta expansió urbana amb el seu pla d'eixample. El 1888 havia tingut lloc l'organització de l'Exposició Universal, un dels primers esdeveniments que assoliren l'acord entre les élites locals i l'Ajuntament, amb el pretext d'assolir una internacionalitat, per bé que, en els seus resultats, no passés d'una exposició "provinciana" (CASASSAS YMBERT, J 1988) i amb impactes urbanístics més que no internacionals⁷.

En els decennis següents, entre 1888 i 1929, "l'europeïtzació" hauria estat una de les aspiracions presents a la Barcelona de l'època:

Entre 1888 i 1929 Barcelona apostó de forma decidida por la modernidad, o lo que era lo mismo, por la integración plena en la Europa avanzada del momento. Condiciones para conseguirlo las tenía y razones para desearlo le sobraban. Inserta en un país económicamente atrasado y social y políticamente retardatario como era España, su propia supervivencia como metrópoli industrial y como capital de una región desarrollada, con identidad propia y diferenciada, pasaba por su capacidad para abrirse a Europa y proyectarse internacionalmente (SANCHEZ, A 1994a:15-16)⁸

⁷ A més, tal com han assenyalat R. Grau i M. López, una Exposició universal i una Exposició internacional no són el mateix, les exposicions del XIX no es caracteritzaven principalment per la participació de diversos països del món, sinó per contenir tot tipus de productes (l'oposat a "universal" no seria "nacional" sinó sectorial) (GRAU, R 1988:347).

⁸ Curiosament, aquest llibre sobre la Barcelona d'aquell període fou publicat originalment en francès per Autrement el 1992.

Hi havia condicions i raons, però mancava l'instrument que no fou altre, segons aquest autor, que l'organització d'Exposicions Universals, plataformes per obrir-se a l'exterior i ocasions per a la renovació interior. Front a aquesta imatge tan consonant amb el discurs "oficial", els arquitectes Guardia i García Espuche contraposen -curiosament, en un capítol del mateix llibre- una visió més matisada en assenyalar que no es va tractar tant de grans exposicions organitzades per estats com a ostentacions de poder sinó d'iniciatives ciutadanes d'abast només urbà

Se trata, por tanto, de iniciativas que, con mayor o menor fortuna, se formulan, se costean y se miden en función de los beneficios, económicos y no estrictamente económicos, que se espera reporten a la ciudad. Resulta difícil e incluso equívoco, por esta misma razón, intentar medir su "impacto". No son acontecimientos generados y gestionados desde el exterior, con programas y objetivos a los que se puede suponer un alto grado de autonomía, sino iniciativas que generalmente se inscriben en estrategias urbanas planteadas de antemano, de las que son, a pesar de su alto grado de apariencia, un instrumento más (GUARDIA, M i GARCIA ESPUCHE, M 1994 26)

Les dues exposicions haurien estat així ocasions per a dotar la ciutat dels espais monumentals i dels equipaments públics que distingeixen les grans capitals i alhora, instruments d'una estratègia que perseguia consolidar Barcelona, mes que com a ciutat internacional, com a la segona capital de l'estat; com s'ha assenyalat a propòsit de la del 1888

Era una oportunitat per reforçar el pes de Barcelona dins l'Estat espanyol, per fomentar el seu creixement i per superar un seguit d'obstacles que anaven frenant-lo. Era, de manera molt concreta, un instrument de política urbanística (GRAU, R 1988 313)

[l'Ajuntament l'utilitzà per] canalitzar l'esdeveniment en pro d'un programa polític i urbanístic parlat al llarg de molts anys, però que no trobava prou oportunitats per desplegar-se dins els paràmetres mercats pel règim de la Restauració de manera, subreptícia, el compromís de l'Exposició Universal obtenia per al municipi de Barcelona, ni que fos momentàniament, el tracte especial dins el règim local espanyol ." (GRAU, R 1988 321)

En el cas de l'Exposició Universal del 1888 és ben conegut que fou un projecte originalment privat que hagué de ser assumit per l'Ajuntament davant la informalitat dels promotors i del que s'ha dit que tingué escàs impacte internacional i fins i tot urbanístic.

...sus organizadores y la mayoría de los medios de difusión de la época no juzgaron su eficacia por su contribución a la solución de una problemática estructura urbana, sino por la metamorfosis de la imagen de la ciudad a la que estaba asociada () comparada con las grandes exposiciones promovidas por las potencias económicas del siglo XIX, la de Barcelona resulta de corto alcance y escasa proyección. Su limitado impacto internacional queda compensado por su efecto nacional y regional, y, sobre todo, por el efecto sobre la propia ciudad. Refuerza la confianza en sí misma y reafirma su voluntad de liderazgo y capitalidad, y da principio a un mayor protagonismo de los poderes públicos en el ámbito ciudadano (GUARDIA, M i GARCIA ESPUCHE, M 1994:34-35)

Les valoracions del 1888 es debaten entre les versions més aviat "trionfalistes" (SUDRIA, C 1994, SANCHEZ, A 1994b i les més aviat "catastrofistes" (CASASSAS YMBERT, J 1988, GRAU, R 1988, CARRERAS, C 1993a). Però, al marge de la interpretació històrica, el que cal destacar és com, de vegades, el discurs és ple de retòrica que té més a veure amb la imatge de la ciutat que amb la història:

A través de ella [l'Exposició Universal del 1888] la ciudad y sus habitantes se abrieron al mundo y el mundo supo de Barcelona () En 1888 muchos europeos descubrieron no sin sorpresa el empuje y la modernidad de Barcelona (SUDRIA, C 1994 44)

Les paraules de Busquets en comentar com l'Ajuntament va haver de fer-se càrrec de l'Exposició del 88 tot just un any abans de la seva celebració davant la ineficàcia del grup promotor, perquè "s'hi jugava el prestigi de la ciutat" són així mateix reveladores.

Un año antes nadie podía imaginar que tal alarde fuera posible. Barcelona se había demostrado a sí misma y a los demás que era esa capital líder de Europa que las clases emergentes deseaban" (BUSQUETS, J 1992 137-138)

Busquets afegeix aquí a la identificació general entre desenvolupament urbanístic i projecció internacional, la de capacitat d'actuació. Com a mostra de la línia de continuïtat que s'estableix entre els episodis "gloriosos" del passat i l'actual, Busquets titula significativament els capítols del seu llibre sobre l'Exposició del 1888 i sobre els Jocs Olímpics del 1992 com a "Barcelona, ciudad europea" i "Barcelona, capital europea", respectivament.

Pel que fa a l'exposició internacional del 1929, aquesta ha estat, tal com assenyala Carreras, més aviat poc estudiada. El seu impacte fou exclusivament

urbanístic ja que la projecció de la ciutat no arribà a reeixir (els únics llegats que encara avui tenen ressò internacional serien el Pavelló d'Alemanya i la cadira Barcelona de Mies van de Rohe (CARRERAS, C. 1988a).

I, si la majoria d'autors coincideixen en assenyalar l'escàs impacte internacional de tots dos esdeveniments, alhora existeix un discurs generalitzat de continuïtat en la projecció internacional de la ciutat a través de l'organització de grans events d'aquesta naturalesa. El paral·lelisme d'aquestes fites amb el 1992 no necessita gairebé ni de justificació:

Una ciudad que en 1888 apostó por la modernidad, decidida a convertirse en el París del sur sin dejar de ser también la Manchester de España y que en 1929, al hacer balance de lo conseguido, constataba que si bien era más que nunca la urbe más europea de España, distaba mucho aún de ser la ciudad-luz del Mediterráneo. Con todo, la trayectoria recorrida no había sido en balde. La ciudad había adquirido una fisonomía propia y se había dotado de algunos de sus más destacados signos de identidad. Un bagaje nada despreciable sin duda que muchos barceloneses quisieron ver renovado ante la cita olímpica de 1992, la última gran fecha de una trilogía que se inició en 1888 (SANCHEZ, A. 1994a:22)

El record del 1888, com el del 1929, ha estat molt present en els anys 80 i 90 del segle XX. En bona part, perquè la línia de continuïtat en la voluntat de la ciutat de projectar-se internacionalment ha constituït un dels principals instruments de legitimació del projecte de "Barcelona 92" (veure capítol 5) i, en part, perquè constitueix també una línia d'interpretació històrica -o, si més no, un agradable fil conductor- del desenvolupament urbanístic de la ciutat. Hi ha molts elements en el discurs que acompanya la política que s'han mantingut inalterables amb el pas del temps: el Nord del Sud, la Paris del migdia (ciutat mediterrània, ciutat històrica, població laboriosa i qualificada, ciutat d'oci...), l'ús del patrimoni artístic per a promocionar la ciutat internacionalment... Però tanmateix la idea de continuïtat històrica portada fins a l'extrem de presentar sempre com una sola cosa la projecció internacional, l'organització de grans esdeveniments i el desenvolupament urbanístic de la ciutat té més contingut de legitimació d'un projecte de ciutat que no d'explicació històrica. Una història d'internacionalitat adequadament recordada es converteix així en part de la personalitat de la ciutat i

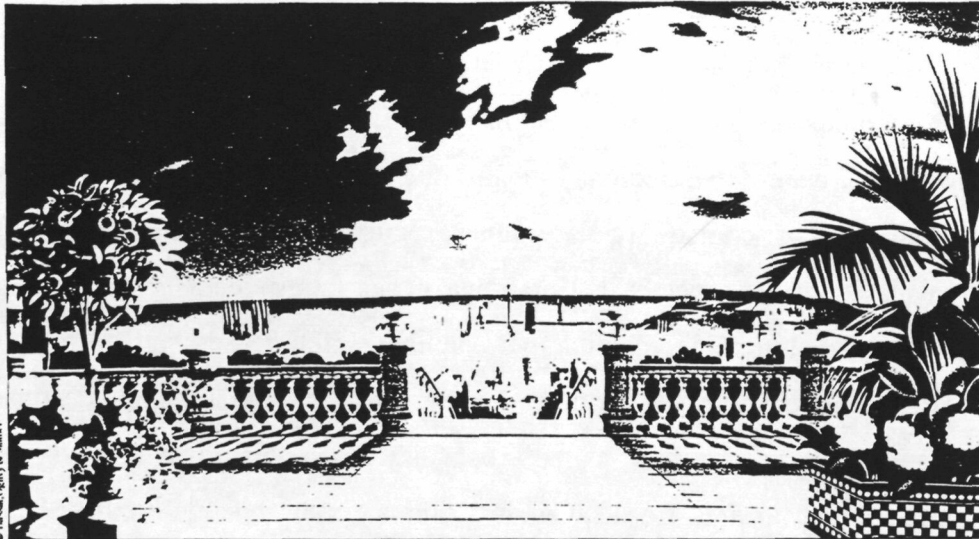
arriba a formar part indefectiblement d'una imatge de ciutat internacional alhora que contribueix de forma efectiva a reforçar el sentiment de patriotisme de ciutat.

L'esforç institucional: la ciutat en el mapa

Una de les estratègies per a crear una imatge de ciutat internacional passa per l'esforç institucional de donar a conèixer la ciutat a l'exterior ("de posar-la en el mapa"). La promoció internacional de Barcelona com a ciutat s'ha desplegat a través de diverses campanyes publicitàries a l'estranger, de les quals aquí se n'analitzen tres, una de l'Ajuntament de Barcelona, una de la Generalitat de Catalunya i una del COOB⁹.

En primer lloc, l'anunci de l'Ajuntament "The Grand European Terrace", que ja ha estat descrit al capítol 5 pel que fa a la varietat d'elements presentats. Val a dir que l'anunci que aquí es comenta -reproduït a la pàgina següent- va ser publicat en anglès en una revista local i no estrangera (ho va ser a la revista municipal *Barcelona, metròpolis mediterrània*) per bé que l'anunci també hagi estat difós a la premsa internacional (en francès a *Le Monde*). La "gran terrassa europea" connota amb claredat el Sud d'Europa; el que ja no s'assoleix amb tanta facilitat és presentar Barcelona com "el Nord" d'aquest Sud. El text, referit insistentment a aquesta idea de meridionalitat, no ajuda gaire: "the warmest and sunniest country", "good-natured sea, blue and familiar", "magic and luminous Mediterranean atmosphere", "a brilliant background of sea and sun"... En canvi, el dibuix aporta tot el sentit d'ordre, netedat i estabilitat que se suposa que no té, en general, el sud, però que sí té el "nord d'aquest sud", és a dir, Barcelona.

⁹ En el capítol 8 se'n veuen algunes altres destinades específicament a promocionar "productes Barcelona"

© Hispania, Highways de Madrid

BARCELONA: The Grand European Terrace

Founded in the east of Spain, the warmest and sunniest country of old Europe. Looking out on a calm and good-natured sea, blue and familiar. Wrapped in the magic and luminous Mediterranean atmosphere. Part of the future new Europe, now more united than ever. Laid out like a magnificent terrace with room for everything. And from which everything can be seen against a brilliant background of sea and sun. That's Barcelona, the great terrace of Europe...

The Mediterranean port

Because Barcelona lives for the sea and from the sea. Looking out on a Mediterranean sea whose beauty and appeal have few rivals, whose culture and history have none. From its great terrace under the sun. Barcelona looks out on the sea. And the sea is reflected in Barcelona. Because it is a great port. And a great gateway, wide open to business, tourism and sport.

3
Barcelona City Hall
Barcelona Tourist Office

The Rambla of Flowers

Barcelona, that great terrace of Europe, is full of flowers. And gay. And life. Like the Ramblas themselves.

And for being in a city famous all over the world for its atmosphere and its people: Barcelona.

The temple of Gaudi

The Sagrada Familia is in Barcelona. Without doubt the most famous church designed by Antonio Gaudi. But Barcelona itself is a temple which pays homage to the figure and style of the famous modern-style architect. And where his most outstanding work can be admired. More than one balcony in Barcelona conceals the magic and unmistakable style of Gaudi's work.

Olympic games

Because every day Barcelona wakes up to sport. It is like a party where everyone joins in. Old and young. Professionals and amateurs. Barcelona is a sporting city because of its many facilities.

stadiums and sports grounds. Because of its privileged position facing the sea. But also because of the very character and disposition of its citizens. Apart from such important events as the 82 World Football Cup, Barcelona is a constant platform for sport. Its official candidacy for the 1992 Olympic Games is the clearest proof of its sporting vocation.

The Picasso museum

Because, apart from the fact that the best Museum dedicated to Picasso is in Barcelona, the city itself was a source of inspiration for the brilliant painter. It is enough to follow the flight of a single dove in any corner of the Gothic Quarter to see that Barcelona has the same style and colour as Picasso.

The great business platform

Because, as far as business is concerned, Barcelona is a capital. Barcelona has always had a thriving economic life. The most important sectors of Spanish —and international— commerce and industry are concentrated here.

Because every year this terrace of Europe also becomes a great platform for international commerce. Every year, Barcelona Fair opens the doors of its 28 monographic halls to the world, serving as a meeting point for supply and demand at a world level. That's why Barcelona, the great terrace of Europe, is also a great platform for business. The great platform.

And the night life

Because if Barcelona is spectacular by day, at night the city itself becomes the visitor's best

entertainment. A variety show, bright, gay, lively, sensuous. At night, this enormous terrace sparkles in its own light. From the gentle hills surrounding it —especially from the Tibidabo or from Montjuic— you can tell Barcelona's got a great night life. Where there's room for all kinds of entertainment: cinema, theatre, music, cabaret, music hall... Spectacular Barcelona

La segona campanya publicitària que es comenta és la que realitzà la Generalitat de Catalunya a la premsa nord-americana durant la celebració dels Jocs Olímpics del 92 per tal d'aprofitar el bon moment de coneixement internacional de Barcelona per col·locar també el nom de Catalunya i per capitalitzar políticament una part dels rèdits dels Jocs Olímpics. L'anunci, molt simple en la seva concepció, no té altra finalitat que la de situar Barcelona en el mapa europeu però en el seu context català. Constava de dues planes; en la primera es preguntava "Do you know where is Barcelona" mentre que a la segona s'obtenia la resposta: "In Catalonia, of course" (a la pàgina següent). En el text de l'anunci s'assenyalaven quatre aspectes de Catalunya: el seu fet diferencial respecte l'estat (la llengua, la cultura, la identitat però també el fet de ser "un dels motors d'Europa"), un país on les empreses estrangeres inverteixen, una destinació turística de primer ordre, i un país d'artistes internacionals: Picasso, Miró, Dalí, Tàpies, Caballé, Carreras, Casals, Gaudí. I, tanmateix, la força de l'anunci residia en presentar Catalunya com a submarca de Barcelona. Que als Estats Units

Barcelona és més coneguda que Catalunya és una afirmació raonable. Si hom contempla, per exemple, el mapa de situació que es publicà a la premsa nord-americana el juliol del 1990 (a l'esquerra), Catalunya no només no apareix -encara que a l'article es fa referència a la llengua catalana, sinó que ni hi ha cap mena de jerarquia en els topònims, de manera que

Barcelona sembla el nom de tot el territori català. A més, en presentar només una part de la península, només França serveix per a situar Barcelona en el context europeu (*The National*, Los Angeles, 25-7-90).

Barcelona '92 Olympic Games.

IN CATALONIA, OF COURSE.

This is where Barcelona is, in Catalonia, a country in Spain with its own culture, language and identity. A country with a population of only six million people, which has experienced a growth which has made it one of the motors of Europe. A country in which many foreign enterprises from European, North American, Japanese— have invested and are still heavily investing.

A country which has understood and motivated the genius of Picasso, the force of Miró, the imagination of Dalí, the innovative approach of Tàpies, the art of Montserrat Caballé and Josep Carreras, the mastery of Pau Casals, the daring of Gaudí...

A country which is visited every year by 16 million people from all over the world for its climate and its unique tourist, sports and cultural facilities.

A country with the know-how to get the

Olympic Games for its capital, Barcelona.

Now you know where Barcelona is. In Catalonia, of course.

GENERALITAT DE CATALUNYA
AUTONOMOUS GOVERNMENT
OF CATALONIA

Finalment, pot destacar-se la campanya del COOB a Estats Units a començaments del 1991, quan aquest va aconseguir com a part del paquet de negociació amb la NBC, propietària dels drets de televisió de Barcelona'92 per a Estats Units, l'emissió de 150 spots publicitaris. En aquests anuncis, el que es destacava eren els atractius culturals, històrics i arquitectònics de Barcelona, tal com ho descrivia un periodista

Cada uno de los cinco anuncios está protagonizado por un supuesto turista estadounidense de paso por Barcelona. una joven en un café de la Rambla, un adolescente en el estadio Olímpico, un hombre en el puerto, una chica en el Barri Gòtic y un abuelo en una playa catalana. En cada una de estas historias, el turista escribe una carta a sus familiares o amigos en EE UU, a los que ofrece una Barcelona entreñable y mágica, sobre imágenes de la ciudad, de paisajes catalanes, la Sagrada Familia de Gaudí, Montserrat Caballé, y obras de Picasso, Dalí, Miró y Velázquez [la campanya fou realitzada també com a part dels acords amb Turespaña, organisme depenent de l'Administració central per a la promoció turística d'Espanya a l'estranger; els spots finalitzaven amb una imatge del logotip de Turespaña amb el lema "España, la estrella ascendente de Europa"], entre otras" (MAURI, L.: "Barcelona lanza en EE UU la mayor campaña de promoción internacional de su historia", *El País*, 8-2-91)

Un diari esportiu, *El Mundo Deportivo*, ressaltava així mateix, a més del lema dels Jocs "Amics per sempre", el contingut urbà dels anuncis:

La ciudad de Barcelona se está promocionando por primera vez en su historia en los hogares de más de 170 millones de norteamericanos (...) Imágenes de la Sagrada Familia, de la escultura "Dona i Ocell" de Miró y de diversos puntos de interés cultural y arquitectónico van mostrando la dimensión de la ciudad (...) Según Miquel Giménez-Salinas, director de la División de Imagen y Comunicación del COOB, la publicación en la NBC no pretende invitar a los norteamericanos a que vengan a ver los Juegos de Barcelona, "sino dar a conocer la ciudad, que los estadounidense la ubiquen en el mapa y que esto incida en el posterior turismo". En los "spots" se resalta que Barcelona está en España, país que definen como "Europe's rising star" (SANCHEZ, D.: "EE.UU descubre Barcelona", *El Mundo Deportivo*, 8-2-91)

Però no només la premsa escrita es va fer ressò dels anuncis de Barcelona a Nordamèrica; també a les televisions nacionals, lògicament, ja que es tracta del mitjà apropiat per a mostrar els anuncis, es van poder veure aquests *spots*.

La lectura que hom pot fer-ne és doble. D'una banda, emesos i explicats pels mitjans de comunicació locals, no aconsegueixen altra funció que la ja assenyalada en diverses ocasions, la de l'autoritat de l'opinió de l'estranger. D'una altra, emesos per a la seva audiència original, val la pena destacar com la promoció de la ciutat recolza un cop més sobretot en els símbols tradicionals i, especialment, en els artistes reconeguts internacionalment: Gaudí, Picasso...

El reconeixement internacional a través de la premsa

Per bé que l'opinió internacional només es converteix en reconeixement quan aquesta és recollida i repetida per la premsa nacional, s'ha assajat de veure els principals temes tractats per la premsa internacional en el recull de premsa internacional del COOB'92 de l'estiu del 1990, dels quals se n'han seleccionat 10 per ser els que més referència feien a Barcelona com a ciutat.

Barcelona en la premsa internacional

Entre molts d'altres temes que criden l'atenció dels periodistes (la llengua catalana i si això fa els barcelonins (catalans) molt diferents de la resta d'espanyols, els menjars, els horaris, la simpatia, els Jocs Olímpics en l'aspecte esportiu...), destaca el tractament de tres temes que tenen a veure amb la imatge de la ciutat pròpiament dita: el nou urbanisme, els símbols clàssics, i la qualitat de vida de la ciutat.

Un dels temes que la premsa internacional, sovint, en tractar de la ciutat, ha remarcat com a un tret essencial és el nou urbanisme barceloní. La primera de les qüestions a les que s'ha fet referència és a la magnitud de les obres empreses.

Alguns exemples de com ha estat difosa una imatge d'una ciutat embarcada en una profunda transformació urbana en són els següents.

Liberation (09.08.90) publicà un reportatge sobre Barcelona en les seves pàgines amb grans fotografies de treballs al carrer. Aquestes eren les frases utilitzades en els titulars “Tout est a peu pres sens dessus-dessous. Barcelona est devenue “Barcelobra”, “Places transformées en cratères, ramblas défoncées, échafaudages, grues, pelles: Barcelone mène une véritable guerre de tranchées afin d’être prête pour l’échéance olympique. Les services municipaux reconnaissent d’ailleurs que “selons les jours, 20 à 30% des artères essentielles sont coupées”. La imatge d'una situació extrema utilitza fins i tot la metàfora de la guerra: tropes d'obres construint la Vila Olímpica, operacions de guerrilla immobiliària...

Les tronçons en service permettent de faire le tour d'un champ de bataille. Pilonnage de matériaux par les grues sur la colline de Montjuich où se trouve l'essentiel des installations sportives des Jeux; percées de tranchées au ras de port afin d'enterrer le trafic automobile; mouvements de troupes d'ouvriers érigeant les logements pour les 15000 personnes du village olympique dans ce qui fut le quartier du Poble Nou; opérations de guérilla immobilière au Vall d'Hebron chargé d'accueillir la presse sportive.

Liberation feia notícia doncs d'una situació anòmala, que no te, en principi, res d'espectacular. Fins i tot en un peu de gravat, utilitzant paraules de Manuel Vázquez Montalbán, s'arriba a insinuar alguna cosa més: “La ville este devenue illisible, constate l'écrivain Montalban, qui a l'habitude d'y promener son personnage, le detective Pepe Carvalho. Aucun code ne permet de comprendre ce qui est en train de se faire”

És clar que el *Liberation* no és un diari corrent, i el reportatge sobre Barcelona no contemplava el seguit de tòpics que un pot trobar en molts d'altres exemples.

En un article a *The Wall Street Journal* (FORMAN, C.; THURLOW, R.: “In Barcelona, Olympics Are Used as Engine of Civic Representation”, 21 de juliol del 92), probablement del gust dels dirigents municipals barcelonins -és recollit i traduït íntegrament per Subirós 1994-, s'assenyalava la grandesa de l'operació urbanística de Barcelona

In a post-modern office overlooking the Ramblas () Oriol Bohigas, the city's cultural counselor, calls Barcelona "the last example of the grand re-organization of a city" on a scale to Haussmann's plan for Paris and L'Enfant's project for Washington, D C () More than 150 new squares have been built, many of them featuring massive sculptures and artwork by such artist as Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg and Barcelona native Antoni Tapies. Thousands of new building and apartments have been spruced up, including the bizarre confections of Antoni Gaudi.

no Barcelonan who has spent any time away from the city could possibly recognize the place when he returns (,) There is nowhere in this throbbing city you can escape the sound of the jackhammer and the sight of the crane.

D'altres temes secundaris que són tractats en relació a la gran magnitud de les obres és el calendari olímpic i la premura de les obres, i el cost que una operació d'aquest calibre pot tenir per a un país que, des de fora, no és vist com a del tot capaç de sostenir-lo.

Però de manera molt més intensa que l'envergadura de les obres, un dels temes privilegiats per la premsa internacional han estat les realitzacions del nou urbanisme barceloní, especialment pel que fa al programa d'escultures al carrer, a *l'International Herad Tribune* (08 09 90), per exemple, s'enumeren tots els artistes que hi contribueixen posant en relació el programa d'escultures al carrer amb la tradició artística de la ciutat modernisme, Picasso, Dalí. L'escultora B Pepper, autora del conjunt de l'Estació del Nord, dona, en declaracions al diari, un sentit col·lectiu al programa: "*They're not doing this for tourism*", Pepper said, "*They're doing it for civic pride. There is a whole other feeling about art here*".

El segon dels temes tractats en la premsa internacional, i en molta major mesura, ja que respon, moltes vegades, a una simple enumeració dels tòpics sobre la ciutat es la presentació dels símbols clàssics. Moltes vegades els periodistes necessiten fer una presentació de la ciutat i ho fan molt a través dels seus atractius. Aquests - deixant de banda qüestions a propòsit de la gent o el menjar- es redueixen bàsicament a tres: el patrimoni artístic, els espais tradicionalment turístics, i els espais olímpics. Pel que fa al patrimoni artístic, s'ha d'esmentar l'omnipresent Gaudi, i de manera preeminent la Sagrada Família -ni que sigui per, eventualment, fer-se ressò de la polèmica sobre la seva continuació com a *Liberation-*, el museu Picasso, les obres de Miró, el Museu Dalí (encara que sigui

a Figueres) o la Fundació Tàpies. Els espais turístics més esmentats són, com ho deuen ser a la majoria de guies turístiques que utilitzen els estrangers, les Rambles i el barri Gòtic. Ocasionalment, també són objecte de difusió el modernisme (amb motiu de l'Exposició del quadrat d'or a *Liberation*) o el Passeig de Gràcia i les seves botigues (*Huntsville Times*). Finalment, no existint cap inquietud turística pels nous espais urbans, els únics que tenen ressò són els que tenen interès esportiu, és a dir, els olímpics i, sobretot, l'Estadi (el fet que l'espectacular, des del punt de vista arquitectònic, Palau Sant Jordi no aparegui massa en el recull de premsa internacional de l'estiu del 1990 pot ser degut, també, a que no fou inaugurat fins el mes de setembre d'aquell mateix any). El tercer tema que s'ha observat, tot i que de manera més escadussera, en la premsa internacional és la qualitat de vida, ja no de cara al turisme, sinó pel que fa a la seva influència en l'atracció d'inversions, especialment d'origen japonès

Articles de la premsa internacional (estiu del 1990)

- 1 "Homage to Catalonia", *The Jerusalem Post* (Israel), juny 1990
- 2 "Olympia macht's möglich Barcelona bastelt an Projekten und am Catalan", *Die Presse Magazine* (Àustria), 31-08-90
- 3 "L'ete de tous les chantiers", *Liberation* (França), 09-08-90
- 4 "Barcelona Art in the Streets", *Herad Tnbune*, 08-09-90
- 5 "Barcelona looking to lively future with old pride", *Huntsville Times* (USA), 10-07-90
- 6 "Barcelona in tight race to finish Olympic sites", *The Atlanta Journal* (USA), 07-90
- 7 "'92 Olympics gives Barcelona chance to shine", *ITEM* (USA), 11-07-90
- 8 "Barcelona takes on new face for '92 and life thereafter", *Woodland Hills* (USA), 30-07-90
- 9 "Gripped by Olympic fever", *Construction News* (UK), 30-08-90.
- 10 "Sculptures Are Changing the Look of Barcelona", *The New York Times*, 04-09-90

Els mitjans de comunicació local i l'opinió internacional

Els mitjans de comunicació barcelonins han estat molt predisposats a difondre les opinions formulades per estrangers i, especialment, de la premsa estrangera. Dels 78 articles recollits en la premsa de l'estat sobre aquest tema, destaca el

tractament de quatre aspectes: les opinions de l'estranger (com a figura genèrica), el reconeixement urbanístic, les opinions sobre la ciutat de la premsa estrangera i l'ascens de Barcelona en els rànquings internacionals.

a) L'opinió dels estrangers

Ja s'ha destacat la importància de l'opinió de l'estranger sobre la ciutat (al capítol 5, per exemple, s'exemplificava en el paper de l'estranger al vídeo "Barcelona, una passió"). En l'anàlisi de la premsa, s'han utilitzat dos exemples per a observar aquesta qüestió: les opinions de ciutadans estrangers qualificats -ja que tenen un bon coneixement de la ciutat i, alhora, de l'opinió que se'n té en d'altres països- com són els cònsols a Barcelona, i l'opinió de personalitats polítiques mundials de visita a Barcelona com la de l'ex-president de l'URSS Gorbachov l'octubre de 1990, i la del llavors alcalde de París Chirac el març del 1991.

L'activitat consular va ser un dels temes tractats a la premsa durant la celebració dels Jocs Olímpics. En un article de *El País* (BOIX ANGELATS, J.: "La ciudad de los cónsules", 26-7-92), es recollia no només la intensa activitat internacional ("Barcelona acoge el mayor número de consulados después de Nueva York) sinó les opinions -teòricament qualificades- de tres cònsols sobre la ciutat; el del Japó s'expressava així:

"Le voy a decir algo que tal vez le sorprenda", dice Tetsuo Hanawa, cónsul de Japón, "en mi país hay una especie de *síndrome Barcelona*. No hay día en que algún medio de comunicación no hable de ella"

El cònsol de França també s'afegia a la cantarella "Barcelona està de moda" però, sobretot, remarcava la proximitat entre França i Espanya (subliminalment entre Barcelona i París?):

...las tradicionales diferencias entre países vecinos, "en algunos momentos teñidas de clara antipatía", han desaparecido. "La inflexión", opina, "empezó a producirse con la transición democrática y culminó con la presidencia española de la CE, que fue un éxito. Desde entonces, los franceses ven a los españoles como iguales". Mucho más fácilmente en el caso de Barcelona, ciudad con la que Francia ha tenido más relación y a la que ha considerado siempre la más europea del país.

La cònsol paraguaiana incidia en com, a nivell de turisme, Barcelona s'havia situat ja al costat de Madrid, Paris, Londres o Roma i remarcava la transformació urbanística de la ciutat:

“La transformación que se ha producido ha sido anonadante y es un ejemplo para todo el mundo”

El cònsol italià, finalment, el darrer que havia estat entrevistat en l'article esmentat, remarcava la paciència ciutadana (el periodista en diu “cohesió social”) que havia existit en tot el període de massives obres urbanes i donava una definició de la ciutat que servia per acabar l'article airoament:

El cónsul, que es siciliano, tiene una definición de Barcelona que sin duda ha de encantar al alcalde Pasqual Maragall, porque presenta a la ciudad como una síntesis de lo bueno del Norte y del Sur. “Barcelona es Milán en el golfo de Nápoles”.

Els quatre còsols havien tocat quatre aspectes de reconeixement internacional de la ciutat: el grau de coneixement de la ciutat en terres llunyanes, l'uropeisme barceloní superior a l'espanyol, l'ascens de Barcelona com a model per altres ciutats a nivell urbanístic i l'originalitat del “còctel Nord-Sud”.

Els corresponsals de la premsa estrangera a Barcelona són una altra mena de “còsols” i *La Vanguardia* els dedicà un article (MADUEÑO, E.; ROVIRA, B.: “El mundo que mira Barcelona. Corresponsales extranjeros explican las luces y sombras de la ciudad olímpica”, 22-9-90). Aquest cop, però, no tot eren elogis: el periodista japonès havia estat atracat cinc cops en sis mesos; la corresposnal nord-americana es queixava de la densitat, de la contaminació i del tràfic; el britànic, a propòsit de “la moda Barcelona” insistia en que “No hay para tanto”; la irlandesa no suportava la impuntualitat dels barcelonins... En mig d'aquest mar de crítiques, de cop, els periodistes pregunten “Entonces, ¿por qué les gusta Barcelona, por qué les interesa?”. Les respostes són del tipus: “El sol, la gente es fantástica, la arquitectura, el ambiente, el vino”, “el Moll de la Fusta”, “las fiestas

de los barrios"... Res del que hom pot esperar dels estrangers, res de Sagrada Família. En l'article més crític, doncs, els corresponsals són presentats com uns passerells quan arriben i als que els succeeixen tota mena de calamitats però que quan s'"integren" gaudeixen de la ciutat i el seu ambient

Durant tres dies del mes d'octubre de 1990 -en els mateixos dies en que al barri del Besòs de Sant Adrià es produïen uns disturbis dignes de Londres o Los Angeles- el llavors president de l'URSS Gorbachov visità Espanya per entrevistar-se amb el llavors president d'Espanya Felipe González, incloent en la seva estada oficial sengles visites a Madrid i Barcelona. Aquesta darrera va ser recollida per la premsa barcelonina de manera molt àmplia (potser també per la gran popularitat del dirigent soviètic en aquell moment que feia parlar fins i tot de "gorbymania").

La visita de Gorbachov va ser, en primer lloc, una font de conflictes de protocol. Ni Pujol ni Maragall van lograr capitalitzar la seva visita obtenint visites a les seves seus respectives de la Plaça de Sant Jaume; especialment ofès el primer per la seva condició de president de la Generalitat i perquè l'entrevista havia estat ja anunciada, la seva personalitat va haver de quedar diluïda dins la multitud (per exemple, l'Anella Olímpica la va visitar en companyia del príncep Felip i del president del COI, i a més, en segon pla, la plana major del COOB (amb Abad i Maragall al front) i Jordi Pujol, Narcís Serra (com a ministre de defensa i ex-alcalde de Barcelona) i F. Martí Jusmet (com a delegat del govern) entre les autoritats civils. La premsa esportiva en va fer una lectura molt planera, gairebé infantil:

Generalitat y Ayuntamiento, con vistas al rendimiento político que ambas instituciones podían obtener, presionaron para que Gorbachov visitara sus sedes en la Plaça de Sant Jaume (...) Pero Barcelona'92 acabó llevándose el gato al agua y consiguió que entre Generalitat y Ayuntamiento, los soviéticos eligieran los Juegos del 92 (...) Los veinte minutos largos que destinará [Gorbachov] a Barcelona suponen un nuevo y destacado reconocimiento a la labor de toda una sociedad por organizar unos Juegos auténticamente universales (*Sport*)

El Observador, estretament connectat amb el govern català, s'ho prenia més seriosament, i l'ofensa a la Generalitat era tractada en l'editorial del dia:

La visita del presidente Gorbachev fue utilizada con la finalidad de marginar de nuestra cabeza y de nuestro corazón ese elemento fundamental del "còctel" mental de cada catalán que es la propia Catalunya (...) En un viaje organizado exclusivamente por el Gobierno central, Catalunya y lo que la identifica han sido marginados.

També Pasqual Maragall es mostrava disgustat per l'exclusió de la visita de l'Ajuntament i de la Generalitat en l'agenda del president soviètic, encara que la capitalització de la visita no passava necessàriament per les qüestions de protocol, tal com mostra el paràgraf següent d'una col·laboració que publicà a la premsa barcelonina passats quinze dies de la visita:

Como capital de Cataluña, como segunda capital española, como centro natural de una emergente macrorregión del sur de Europa y como principal ciudad del Mediterráneo, Barcelona ha consolidado en los últimos años una proyección internacional que se ha visto confirmada con la reciente visita del presidente Mijail Gorbachev.

Aquesta era, de fet, la lectura que en feu la premsa, amb tot el seu amplíssim desplegament de mitjans. Però en fer ús de les estratègies narratives més adequades al seu perfil periodístic, la visita es convertí en una drama diplomàtic, en una competició entre les institucions i les instal·lacions, fins i tot entre ciutats; segons un diari esportiu, Gorbachov no només preferí Barcelona a les institucions sinó també a Sevilla

...el gabinete de protocolo del Ministerio de Asuntos Exteriores preparó al visitante la posibilidad de desplazarse a Sevilla y conocer las obras que allí se están llevando a cabo para la celebración de la Exposición Universal de 1992.

Sin embargo, la parte soviética se mostró más favorable a una visita a Barcelona. El atractivo de los Juegos Olímpicos, la ocasión de ver *in situ* la mayor transformación urbanística que se está dando en una ciudad del continente y la capitalidad que Barcelona ejerce en una de las regiones más importantes de Europa fueron factores decisivos para que el interés del líder soviético se decantara de forma clara hacia la ciudad condal (*Sport*)

Titulars de la premsa a propòsit de la visita de Gorbachov a Barcelona

Sport "Gorbachov prefereix Barcelona'92 (subtítol "El líder soviètic visitarà el diumenge el Anillo Olímpic i no la Generalitat ni el Ayuntamiento)", 26-10-90.

Diari de Barcelona "Mikhail Gorbachov 'Això sembla Roma' (portada), 29-10-90

Diari de Barcelona "Finalment, Pujol no va poder entrevistar-se amb Gorbachov", El líder soviètic manifesta el seu desig de tornar a Barcelona" (interior), 29-10-90

El Periòdic "Gorbachov piropeja el Anillo Olímpic", 29-10-90

El Observador "Barcelona, més que unos Juegos La visita de Gorbachov fue utilizada políticamente desde el Gobierno central" (editorial), 29-10-90

La Vanguardia "Barcelona y Gorbachov" (P. Maragall)

El març del 1991 Jacques Chirac visità Barcelona invitat per l'alcalde de Barcelona i la premsa, lògicament se'n feu ressò. Com van ser recollides les seves opinions sobre la ciutat no deixa de ser interessant ja que era llavors l'alcalde de París, el model tradicional de Barcelona, la ciutat que havia estat derrotada per Barcelona en la lluita per la nominació olímpica. Chirac, entre manifestacions a propòsit d'altres qüestions com els fets del golf Pèrsic, feu declaracions sobre la ciutat relatives a la renovació urbanística i a la bona marxa de l'organització dels Jocs. Acompanyat sempre per l'alcalde de Barcelona en la visita a l'Estadi Olímpic en les fotografies que acompanyen el text, realitzà també manifestacions a propòsit de la relació entre Barcelona i París.

"fue un verdadero placer para nosotros competir con una ciudad como Barcelona. A pesar de que ambas poseen características similares- las dos han atravesado por unos hechos históricos comunes, incluso me atravesaría a decir que idénticos- Barcelona tenía una ventaja afectiva sobre París" Y agregó "Barcelona ganó la competición y quizás fue lo mejor" (*Sport*)

Titulars del 2-3-91 a propòsit de la visita de Chirac a Barcelona

Sport "Chirac quedó impresionado El alcalde de París dijo "La renovación hará que la ciudad sea una de las mejores de Europa"

La Vanguardia "Chirac apoya una conferencial regional para buscar la paz en el área del Golfo"

El Periódico "El alcalde de París no escatima elogios a la Barcelona olímpica Jacques Chirac declara que le han impresionado las instalaciones"

El Mundo Deportivo "Chirac, alcalde de París, conoció Barcelona'92"

Segre "El alcalde de París afirma que Barcelona'92 sera un éxito"

b) El reconeixement urbanístic

L'octubre del 1990, els espais públics de Barcelona van ser guardonats amb el premi Príncep de Gal·les de l'Escola de Disseny de la Universitat de Harvard, "una de les escoles de disseny urbà mes prestigioses" (*El País*) de la "prestigiosa Universitat de Harvard" (*El Periódico*) Quatre mesos després, el mes de febrer del 1991, l'alcalde Maragall va anar a recollir el premi Dos moments, doncs, oportuns, per a que la premsa es fes resso del reconeixement internacional En tots els casos es tractava de mostrar el reconeixement internacional com a prova irrefutable de l'èxit aconseguit Alguns titulars de la premsa¹⁰ van ser els següents

El País "La Universidad de Harvard premia el diseño urbano realizado en Barcelona desde 1980", 20-10-1990

Dian de Barcelona "La renovació de Barcelona, premiada als Estats Units", 23-10-90

El País "Harvard ha premiado a Barcelona por su "mejora de la calidad de vida urbana", 26-10-90

El Periódico "Harvard premia el urbanismo de Barcelona", 20-2-91

El País "Las plazas duras que conquistaron Harvard", 25-2-91

Si els titulars són aparentment innocus, el contingut dels articles va dirigit precisament a reforçar la idea de la importància del premi atorgat i del prestigi de la institució que l'atorga (“Harvard” apareix en quatre dels cinc titulars recollits).

c) La premsa estrangera

Molts articles dels diaris locals han estat destinats precisament a recollir articles elogiosos sobre Barcelona publicats en la premsa internacional.

El *Diari de Barcelona* del 22.5.91, per exemple, sota el títol de “Elogis del diari ‘Philadelphia Enquirer’ als Jocs Olímpics” recull les opinions d’aquest diari a propòsit de la gran despesa urbanística, una valoració de Barcelona “com una ciutat moderna amb una millor qualitat de vida”, alhora que la delegació del Comitè Olímpic dels Estats Units declara que estan “gratament impressionats per aquestes excel·lents instal·lacions i per la combinació de modernitat, entusiasme i energia que hem vist a la ciutat de Barcelona”. D’altres exemples similars són els següents:

- “Falten 427 dies” (*Diari de Barcelona*, 25-5-91) on s’assenyala que “The Philadelphia Inquirer”, prestigiós diari nord-americà ha dedicat recentment un extens reportatge sobre els Jocs de Barcelona (notícia que ja havia recollit el mateix diari tres dies abans!)
- “Olimpismo” (*Correo Gallego*, 25-1-91), on s’assenyala “El diario londinense The Times afirmó ayer que Barcelona se está preparando para los Juegos Olímpicos como ninguna otra ciudad lo ha hecho antes en los cien años que lleva disputándose esta competición”.
- “El diari ‘The New York Times’ publica un extens article dedicat a la llengua catalana” (*Avui*, 20-4-91)
- “El ‘New York Times’ valora positivament els Jocs Olímpics” (*Diari de Barcelona*, 24-5-91)

Fins i tot es recull, eventualment, alguna crítica com ho va fer *El Periódico* el 25.10.90 en afirmar en un titular “EEUU detecta problemas para el 92. Un artículo del New York Times alerta sobre los alojamientos y el tráfico en

Barcelona El periodista compara la batalla por la alcaldía con las escaramuzas de Washington”

Hi ha moltíssims d'altres exemples en els quals la premsa local s'ha fet ressò de la internacional L'objectiu és, però, gairebé sempre el mateix En primer lloc, mostrar el grau de coneixement de la ciutat, al marge del què se'n digui, que un diari estranger parli de la ciutat ja és notícia En segon lloc, mostrar el reconeixement envers la ciutat sobre l'urbanisme, sobre la qualitat de vida o sobre la bona marxa de l'organització dels Jocs Olímpics

d) Barcelona en el rànking

Ja ha estat esmentada la proliferació de rànking de ciutats, una mostra de la competitivitat existent i de la necessitat de medicació i, alhora, una notícia del previsible grat dels lectors en “elevant” les ciutats a la categoria de participants en una competició L'elaboració de rànking, però, és una feina costosa i, per bé que qualsevol *hit parade* referit a qualsevol aspecte de la ciutat tindria públic assegurat, la majoria fan referència a la valoració de la ciutat com a lloc per a realitzar-hi inversions La premsa diària es fa ampli ressò, per exemple, del rànking que anualment publica Healy & Baker a partir de l'enquesta d'executius de grans empreses (veure capítol 3)

Fins i tot la revista municipal de difusió gratuïta es complau en mostrar els bons resultats obtinguts per Barcelona en aquests rànking, per exemple,

ranking de la revista nordamericana "Successful Meetings", especialitzada en convencions, publica una enquesta sobre la qualificació de les ciutats europees entre 520 alts executius, que va fer l'institut britànic Harris Research centre Barcelona ocupa el primer lloc de la llista de ciutat europees que més bé han sabut promocionar-se internacionalment (*Barcelona Informació*, núm 1, setembre 1994 ho recull sota el títol "Barcelona, primera en promoció" i assenyala que "es reconeix l'esforç que s'ha fet en els darrers anys")

ranking del Financial Times Barcelona seria la setena ciutat europea preferida per instal·lar-hi un negoci segons l'enquesta que elabora regularment aquest diari, després d'entrevistar uns 500 executius europeus i ha pujat tres llocs en el ranking La millora del transit i l'ampliació de l'aeroport d'entre els factors de millors (recullit a (*Barcelona Informació*, núm 1, setembre 1994)

Sempre del que es tracta és de remarcar la presència de la ciutat en els rànking, per si sola ja un èxit. I si, a més, es pot esmentar un primer lloc en alguna categoria o l'ascens respecte d'anys anteriors, s'aconsegueix l'objectiu que és el de mostrar una ciutat amb una creixent projecció internacional.

El "model Barcelona"

La darrera línia de foment de la imatge de Barcelona com a ciutat internacional és la seva presentació com a "model de ciutat", sobretot en els discursos oficials que traspassen amb molta facilitat, com s'ha vist, els periodístics i fins i tot els acadèmics.

El "model Barcelona", la màxima demostració de reconeixement internacional envers una estratègia de ciutat, s'ha expressat en diferents àmbits: en el seu urbanisme, en el plantejament d'estratègies de ciutat, en el lideratge de xarxes internacionals, en la capacitat d'organitzar grans events com els Jocs Olímpics...

El reconeixement de Harvard a l'urbanisme barceloní el 1990 no fou sinó una de les primeres grans mostres d'admiració que els nous espais barcelonins havien despertat. Però de l'admiració a l'emulació hi ha encara una distància a recórrer. Ja s'ha vist al capítol 5 com Barcelona era descrita per un analista com a model de disseny urbà a seguir durant "al menys la pròxima dècada" (GOODEY, B. 1994). La premsa ha aprofitat moltes oportunitats per a mostrar com Barcelona és "imitada" arreu. Els casos de Berlín (amb la col·laboració de l'equip Bohigas-Mackay-Martorell en la reconstrucció de la ciutat) o el de Lisboa (on existí una forta participació d'experts barcelonins en l'elaboració del Pla Estratègic de Lisboa) eren presentats com a exemples del triomf de Barcelona en el camp urbanístic:

El Senado de Berlín está estudiando el desarrollo urbano de Barcelona durante los últimos años como un modelo de referencia para la futura transformación de la ciudad alemana (MOIX, L.: "Barcelona, referencia para el nuevo Berlín", *La Vanguardia*, 6-5-91)

Los Juegos Olímpicos de Barcelona no son sólo un bello recuerdo, disminuido por la crisis política y económica. También siguen siendo un modelo a imitar. Los responsables de la Expo'98, la Exposición Universal que tendrá efecto en Lisboa entre junio y septiembre de 1998, han tomado como referencia la transformación de la vieja zona industrial de Poblenou para planificar la reordenación del sector de la capital portuguesa donde se asentará el recinto ferial (AROCA, J.V. "Lisboa toma Barcelona como modelo para organizar la Exposición Universal de 1998", *La Vanguardia*, 18-4-93)

Precisament el planejament estratègic ha convertit Barcelona, també en un model, no només a seguir sinó a vendre. Com assenyalava l'alcalde Maragall en el pròleg del II Pla Estratègic de Barcelona 2000

el fet que el mateix Pla -la seva concepció i metodologia- s'hagi consolidat com un referent molt viu en altres ciutats d'Europa i Amèrica Llatina i que sigui analitzat en institucions universitàries d'arreu del món constitueix una mostra fefaent de la vocació de la ciutat envers aquest objectiu d'estar present en l'espai internacional. L'obtenció del Premi Especial de la Unió Europea a la millor planificació estratègica urbana en el context europeu fou, en aquest sentit, un fort estímul per continuar la feina iniciada a mitjans del 1985 (ASSOCIACIÓ PLA ESTRATÈGIC BARCELONA 2000, 1994 9)

Ja ha estat dit que la cooperació és una de les principals estratègies d'internacionalització i, tanmateix, és una activitat que podria no ser especialment profitosa des del punt de vista de la difusió d'una imatge de ciutat internacionalitzada si no fos perquè es potencia el paper de lideratge de la ciutat, convertida en un "punt de referència", en una ciutat que és "escoltada" i en "un exemple a seguir". Aquest era l'ingredient final de la imatge de ciutat internacional que l'alcalde Maragall afegia en una col·laboració en la premsa destinada a aixecar l'ànim dels barcelonins.

En aquests darrers anys, Barcelona s'ha convertit en un punt de referència important per a les ciutats europees. Ha estat escoltada en els fóruns europeus i ha estat assenyalada com un exemple a seguir. El seu paper central dins la macroregió de la Mediterrània nord-occidental s'ha vist reforçat per la constitució de la xarxa anomenada C-6, que agrupa, a més de Barcelona, Palma de Mallorca, València, Saragossa, Montpeller i Toulouse (MARAGALL, P. "Barcelona, una ciutat feta pels barcelonins", *Dian de Barcelona*, 25-5-91)

L'existència d'un model Barcelona ha estat també, com no podia ser altrament, una arma electoral. El febrer del 1995 va sorgir "Barcelona demà" un grup d'intel·lectuals "que havien decidit intervenir en el procés electoral" i que, fins i tot, va donar lloc a una publicació, un seguit d'articles signats per periodistes i intel·lectuals sobre diversos aspectes de la ciutat on la fi electoral restava aparentment camuflada. El "model Barcelona" n'era una de les constants: Eduard Beltrán signava un article que portava com a títol, precisament, "Passos per arribar a ser un model" on s'exposava gairebé tot un programa d'acció política; Manuel de Forn es referia a les dificultats d'exportar el model Barcelona -tot i la demanda- al que li cal "la capacitat, carisma i visió dels dirigents municipals"; la periodista Patricia Gabancho es referia també al model Barcelona, expressió que atribueix a l'alcalde, "com una marca de fàbrica per fer ciutat"; fins i tot les intervencions a Ciutat Vella permeten de qualificar-la com a "model de barri". Un model de ciutat que, segons els promotors de la iniciativa esmentada, hauria assolit de fer passar Barcelona d'una "esforçada capital de província", d'una "Glasgow del sud", a "opositar a competir en la primera divisió de les ciutats europees".

El "model Barcelona" ha arribat, fins i tot, a ser presentat com una mena de prototipus, com un model exportable a d'altres ciutats, tal com ho demostra, per exemple, la publicació d'un resum de "l'experiència barcelonina" per a ciutats llatinoamericanes titulat precisament *Barcelona. Un modelo de transformación urbana 1980-1995* (BORJA, J ed, 1995) on s'exposen quins han estat els trets definidors de la política municipal (les "llicions" com les defineix Pasqual Maragall en el pròleg) pel que fa a les transformacions urbanístiques, econòmiques, socials i político-administratives.

Al llarg d'aquest capítol s'ha intentat demostrar que la producció i el foment d'una imatge de ciutat internacional és, per ella mateixa, una estratègia d'internacionalitat. L'autoafirmació de què, efectivament, Barcelona és una ciutat internacional s'ha aconseguit amb arguments històrics, amb campanyes publicitàries, amb un reconeixement molt ampli per part de la premsa i fins i tot amb la preconeixació de l'existència d'un "model Barcelona". I, com deia

Maragall a propòsit de l'èxit dels Jocs Olímpics: "I no perquè nosaltres ho diguem, o ens ho inventem, sinó perquè justament ens ho diuen des de fora"
(MARAGALL, P 1993.27)

"Que ens ho diguin des de fora", però, no hauria de constituir una prova d'èxit, a menys que el reconeixement internacional per si mateix constitueixi ja un objectiu. Subirós ho va resumir mig en broma -encara que probablement molt més seriosament del que ell mateix pensava: *Si Freddy Mercury i Montserrat Caballé (...) posen la cançó "Barcelona!" en els hit parades de mig món, com es pot dubtar que estem en el bon camí?* (SUBIROS, P et al 1994 78)

7. Les condicions del creixement (l'estratègia)

-Corre enllà, corre enllà, corre enllà, Barcelona,
que ja et cal esser una altra per esser la que
deus,
perquè ets alta i airosa i fas molta planta,
pero bé et falta encara molt més del que
tens
(MARAGALL, J 1929 168, ong 1911)

La integració internacional és, com s'ha vist al capítol anterior, un objectiu essencial de la política urbana, i per aconseguir un bon lloc en la xarxa mundial de ciutats s'emprenen les estratègies més diverses, des de formes de cooperació entre ciutats fins a formes més o menys explícites de projecció exterior. Cal, però, comptar amb l'existència de condicions que facin possible aquesta integració, cal la presència, en termes de Soldatos, d'elements d'internacionalització

En el marc d'una reestructuració econòmica amb fortes implicacions en l'espai urbà, el planejament ha hagut d'adaptar-se, oblidar el control del creixement i centrar els seus esforços en promocionar-lo. Les ciutats competeixen així per atraure uns recursos limitats, per a col·locar-se en la millor posició per a obtenir una capacitat de creixement de la qual no totes en podran gaudir, per crear o aprofitar les condicions existents per aquest creixement, els punts crucials per a l'èxit de les polítiques d'internacionalització

El I Pla Estratègic Econòmic i Social Barcelona 2000 contenia, a més de l'objectiu general (on se situava la voluntat de convertir-se en "metròpoli europea", de consolidar el paper de la ciutat en "la macroregió on geogràficament se situa"), les tres línies estratègiques que havien de permetre d'assolir-lo

I. Configurar Barcelona com un dels centres direccionals de la macroregió.

- millorar l'accessibilitat externa sistema aeroportuari, sistema ferroviari (TAV), sistema portuari, sistema viari
- millorar l'accessibilitat interna connectabilitat de l'àrea metropolitana les autopistes i autovies com a carrers, transport públic

- potenciació de les infraestructures de telecomunicacions

II. Millora de la qualitat de vida i del progrés de les persones

- millora del medi ambient

- formació

- equilibri social

- infraestructures culturals

III. Potenciació industrial i de serveis avançats a l'empresa

- infraestructures per als serveis avançats (fira, palau de congressos, ZAL portuària)

- foment innovació tecnològica

- desenvolupament de sectors amb potencialitat dins de l'àrea metropolitana

(Pla Estratègic, 1990)

Posat en paraules corrents, l'alcalde Maragall situava els elements que intervenen en la competitivitat de les ciutats i pels quals aquestes han de lluitar:

Una bona infraestructura de comunicacions, en un sentit ampli (autopistes, ports, aeroports, telecomunicacions) és un requisit bàsic per possibilitar un accés ràpid i fàcil a les ciutats. La capacitat de convertir-se en centre de cultura i de serveis personals de tota mena, en centre de lleure i d'esport és un requisit complementari per fer atractiva la qualitat de vida urbana. En la competitivitat entre ciutats hi compten també, cada cop més, factors com el medi ambient i les infraestructures educatives i culturals. En sentit estratègic, podríem dir que les ciutats són com empreses que competeixen per atreure inversions i residents, venent a canvi localitzacions avantatjoses per a la indústria, el comerç i tota mena de serveis (MARAGALL, P. 1991a 98-99)

En aquest capítol s'aborden les imatges produïdes en relació a cadascuna de les estratègies esmentades (les infraestructures, la qualitat de vida, els serveis a les empreses), la majoria de les vegades centrades només en algun aspecte. Cal tenir en compte que les condicions no només han de crear-se sinó que també han de ser comunicades. A més, cal crear missatges específics per als propis ciutadans per als quals els avantatges econòmics, si es que hi són, són indirectes i només detectables a través de la creació de llocs de treball. La creació d'imatges de les noves infraestructures, especialment d'aquelles amb més impacte ciutadà, va doncs sobretot en aquest sentit.

Les bases infraestructurals

Com a imatge general cal situar altra vegada la identificació entre el projecte de ciutat Barcelona'92, la celebració dels Jocs Olímpics i la renovació urbana, ara concretada en la construcció d'infraestructures. La renovació urbana, amb totes les seves implicacions econòmiques i socials, la celebració dels Jocs Olímpics i la consecució de noves infraestructures resten així com una tríade indeslligable, que no permet el qüestionament parcial d'algun dels seus aspectes.

Narcís Serra, el primer promotor en el període democràtic de la idea de celebrar uns Jocs Olímpics a Barcelona contribueix a reforçar aquest lligam presentant els resultats obtinguts a nivell d'infraestructures com a una "sorpresa", com a un efecte derivat sobre el que aparentment no es té control:

...potser no érem massa conscients [el 1981] de l'immens esforç que suposava organitzar un esdeveniment d'aquesta envergadura [els JJOO], ni la magnitud de les obres que hi anaven associades. Encara avui, quan agafo la ronda de Dalt, em sorprenec dels resultats obtinguts (SERRA, N. 1992:13).

Més explícit és Santiago Roldán, que fou president del Holding Olímpic SA, el holding que agrupava totes les empreses públiques implicades en el projecte de renovació urbana associada als Jocs Olímpics, en assenyalar la construcció d'infraestructures com un dels objectius de la celebració de grans esdeveniments, en un escrit en el que defineix diverses vegades el projecte de Barcelona'92 com "una operació d'infraestructures i de renovació urbana" en un salt històric que oblida curiosament el Pla Jaussely¹ :

¹ Tal com fou conegut el pla d'enllaços de l'Eixample amb els pobres agregats que donaria lloc al Pla General d'Urbanització del 1917 i que hauria inspirat bona part de la política urbana posterior en incloure diversos elements que concretarien el model de la Gross-Barcelona: limitació del creixement, orientat pels cinturons de ronda (es defineix el que cinquanta anys més tard es farà i que avui coneixem com a Ronda del Mid) i les vies d'enllaç ràdioconcèntriques; desplaçament del centre vers el SW (Montjuïc i l'Exposició); reserva dels turons i de Collserola com a espais lliures, "urbanització" de les barriades; disseny del sistema ferroviari (ROCA, F.1979:33)

...des del Pla Cerdà, el 1858, Barcelona no havia aconseguit dur a terme una renovació i modernització del seu espai urbà i una recuperació d'infraestructures i equipaments de la magnitud i la transcendència de la realitzada entre 1986 i 1992, només en sis anys (ROLDAN, S 1992 23)

En els documents del I Pla Estratègic Econòmic i Social, Jocs Olímpics i infraestructures són presentats com a gairebé la mateixa cosa:

El projecte dels Jocs Olímpics ha significat, des de la nominació de Barcelona, unes inversions directes i indirectes que hom estima a l'entorn d'un bilió de pessetes. Això inclou una sèrie de projectes relacionats amb infraestructures bàsiques, infraestructures de transport, equipaments esportius, habitatges, hotels . però també l'acceleració d'altres projectes referents a telecomunicacions, urbanisme, cinturons (Pla Estratègic 1990 33)

L'any 1994, per fi, passats ja els Jocs Olímpics, aquests restaven com a part important de l'esforç de projecció que la construcció d'infraestructures havia de permetre aprofitar:

el nom de Barcelona, la nostra marca, ha estat extraordinàriament divulgada i venuda arreu del món arran dels Jocs Olímpics. No sols això. El gran èxit organitzatiu i de gestió dels Jocs és conegut arreu i prestigia les nostres empreses quan operen a l'estranger. Les noves infraestructures creades arran dels Jocs ens posicionen en molt bones condicions per aconseguir-ho (*Barcelona economia*, núm 20)

Les tres línies estratègiques del Pla Estratègic Econòmic i Social Barcelona 2000 serveixen com a fil per a detectar imatges parcials produïdes en el context de reestructuració urbana: són les relacionades amb les infraestructures, amb la qualitat de vida i amb els serveis a les empreses.

La primera de les línies estratègiques recull la millora de l'accessibilitat interna i externa, i la creació d'una infraestructura d'informació i telecomunicació adequada als requeriments futurs. Aquests tres objectius estratègics han comptat amb imatges pròpies que no sempre es corresponen amb la globalitat de cadascun d'ells, sinó molt sovint amb algun aspecte parcial, tal com es presenta a continuació.

Infraestructures de mobilitat interna

De les diverses mesures destinades a millorar l'accessibilitat interna del territori que es recullen en el Pla Estratègic², aquí es ressalten dos aspectes concrets, els principals temes tractats en els mitjans de comunicació durant el període preolímpic: la presentació de la cara amable dels cinturons de ronda i la demostració que el transport públic era una preocupació important del consistori

Aquests dos aspectes, les Rondes i el transport públic, han estat analitzats a través de la seva presentació al seu usuari-ciutadà en la revista municipal de difusió gratuïta (*Barcelona 10* o *Barcelona Informació*), en la premsa diària i en diversos anuncis institucionals publicats així mateix a la premsa

Les Rondes

Els cinturons de ronda de Barcelona, acompanyats dels túnels que travessen les serralades muntanyoses que la separen del rera país, són un vell projecte tradicionalment impopular a causa del seu impacte urbanístic i social (trenca el teixit urbà dels barris, és causa de nombroses expropiacions i de realotjaments sempre difícils) o en base a criteris més polítics (afavoreix el transport privat en detriment del públic, consolida un model de metròpoli poc humana ..) El 1974, en una obra senyera de les reivindicacions veïnals en el seu moment probablement més àlgid, es denunciaven els propòsits dels dos cinturons llavors ja previstos però que no es realitzarien, és clar, fins uns quants anys més tard

Para favorecer a una minoría -el tercio de barceloneses que tienen coche y que viven en la parte alta de la ciudad- se emprende una obra de infraestructura que corre a cargo de todos los barceloneses y de los directamente afectados por las expropiaciones de sus viviendas, sitios de trabajo, comercios, plazas escolares, etc. El balance de los costos de construcción más el coste social, al lado de los beneficios proporcionados a los propietarios de solares lindantes con este II Cinturón, además de las ventajas que obtienen los usuarios de coches particulares, es esclarecedor de los principales intereses que mueven a este tipo de obras (CAU, 1974 72-73)

² Millora o ampliació d'infraestructures pel transport de passatgers (metro, autobús), millora de les autopistes i autovies d'accés, aconseguir una autoritat única del transport.

Encara a finals del 1992, els arguments principals contra els cinturons de ronda eren semblants

Arribem a la conclusió que les rondes són, en disseny i construcció, millors que les que hauria realitzat l'alcalde Porcioles, i en això han estat decisives les lluites dels barris. Però la seva filosofia és la mateixa: prioritat al transport privat i oblit i regressió del transport públic (*La Barcelona de Maragall*, 1992: 9)

L'anàlisi de la revista municipal *Barcelona 10/Barcelona Informació* i de la premsa diària barcelonina ha permès observar tres línies argumentals destinades a contrarestar la seva possible impopularitat: l'argument històric, els espais verds que generen, i el benefici que suposen pels barris i pels ciutadans.

a) l'argument històric

Concentrar l'atenció en l'esforç realitzat per a construir unes infraestructures de comunicació com els cinturons de ronda, amb un impacte social i urbanístic, unes dificultats tècniques i una inversió més que considerables, ha assolit de deixar en segon terme el seu passat poc honorable.

El gran impacte ocasionat durant la seva construcció justificà la publicació d'anuncis a la premsa que permetien presentar la magnitud de l'obra en curs de realització amb el pretext de sol·licitar la col·laboració ciutadana davant les incomoditats: "Per fer realitat el 2on Cinturó. Preguem disculpin les molesties"³

La magnitud de l'obra es la que ha permès obviar el record dels cinturons com a la part més agressiva d'un pla que en el seu moment fou clarament impopular, potser el gest defensiu més explícit hagi estat el de canviar la denominació de "cinturons de ronda" per la més inofensiva de "rondes". En general, més aviat ha existit un us positiu de la història, perquè el que s'ha remarcat és que, al cap de 40 anys, "la ciutat ho ha aconseguit".

Barcelona, a partir d'aquesta tardor, podrà començar a gaudir de bona part de la xarxa de comunicació que havia estat planificada en el Pla Comarcal del 1953. Després de tant anys, l'ocasió dels Jocs Olímpics i l'impuls

³ publicat per l'Ajuntament de Barcelona i IMPUSA a *El País*, 11-03-90

renovador de la ciutat han fet que aquests projectes esdevinguin realitat
(*Barcelona 10*, núm 56, set-oct 1990)

b) les rondes són verdes

Una infraestructura de comunicacions com els cinturons de ronda, vies “ràpides” per definició, admeten molts qualificatius, però presentar-les com a generadores del que, en principi, és la seva antítesi, l'espai verd, requeria un esforç suplementari. Potser per això, ha estat un dels aspectes més emfatitzats. Diversos articles a la revista municipal de difusió gratuïta, per exemple, hi eren dedicats:

El Portal de Barcelona serà la gran illa verda que connectarà la Ronda del mig amb l'avinguda Meridiana i posarà una nota de verd, conjuntament amb el futur parc de Renfe-Meridiana, a una de les entrades de Barcelona
(*Barcelona 10*, núm 39, nov 1986)

El II Cinturó portarà jardins i equipaments (*Barcelona 10*, núm 47, nov - des1988)

A l'interior del nus [de la Trinitat] naixerà un parc central enjardinat de 68 000 metres quadrats el parc comptarà amb passeigs amb arbres, estanc, amfiteatre, prat de gespa, bosc, pistes esportives, etc (*Barcelona 10*, núm 54, jul 1990)

En el vídeo “Barcelona, una passió” que dirigí L. Pomés, autèntic compendi d'imatges sobre la nova Barcelona, la presentació de les rondes com a generadores d'espai verd arribava al seu súmmum; deia la noia barcelonina al seu nòvio estranger.

T'adones que les rondes són una mena de costura verda que uneix la ciutat amb els barris perifèrics? Els seus voltants han estat omplerts amb molta vegetació. Per una banda, els barris necessitaven espais enjardinats (..) Per l'altra, i ajudada pel traçat soterrat de les rondes, la vegetació fa de barrera anti-soroll. D'aquesta manera, tant per la vegetació com per la reducció del trànsit, les rondes tenen un efecte balsàmic sobre la ciutat [cursives afegides]

Fins i tot un dels anuncis que publicà l'Institut Municipal de Promoció Urbanística i el Holding Olímpic⁴ presentava amb el senzill lema de “Les noves Rondes de Barcelona”, una fotografia de les noves rondes que apareixien com un plàcid passeig amb palmeres (a la pàgina següent).

⁴ *Vivir en Barcelona*, juliol-agost 1992.

Nous espais verds i, en el seu cas, nous equipaments com s'esdevingué en el cas del districte de Nou Barris en ser escoltada la reivindicació de cobrir una part del recorregut d'aquestes vies.

"Nou Barris recupera espais per equipaments al Segon Cinturó" [titular]
El districte de Nou Barris serà el més beneficiat pel Segon Cinturó de ronda. Un casal d'avis, un casal de joves, sis pistes poliesportives, dos frontons, la major instal·lació de *skate board* d'Europa, 1.000 places d'aparcament per cotxes i noves zones verdes seran el fruit més visible que deixarà aquesta obra en la zona de Barcelona que històricament més es va oposar a la seva construcció (*Diari de Barcelona*, 07.05.91)

Les noves Rondes de Barcelona

L'esforç i la col·laboració entre totes les institucions han fet possible
que Barcelona tingui ja unes noves rondes de circumval·lació.

I. M. P. U.
Institut Municipal de Promoció Urbanística, S.A.

HOLSA
Barcelonç Holding Olímpic SA

D'aquesta manera quedava reforçada la idea dels efectes benèfics de les rondes, que de pas es podien presentar ben diferents del que haurien estat si haguessin estat construïdes en una altra època:

Era això d'humanitzar les vies ràpides que predicava en Bohigas (..) ...es va fer servir el sostre per instal·lar-hi els equipaments que altrament no hi caben Zones esportives, zones verdes i zones diguem-ne artístiques, més que res Els veïns pancartajaven perquè volien més tapadores -i doncs, més equipaments- però en el fons sabien que els havia tocat la loteria Si el cinturó s'hagués fet quan es va planificar, en l'època de les autopistes dures, ara tindriem una canonada de cotxes, sense remei... (GABANCHO, P. "La humanitat del ciment", *Diari de Barcelona*, 07 05 91)

“Autopistes toves”, doncs. O “vies humanitzades”. O “Costures verdes”. Aquesta era l'expressió utilitzada en el vídeo de L. Pomés esmentat abans. Aquest és el terme que sintetitza perfectament com han estat presentades les rondes de Barcelona. D'una banda són verdes, no grises. D'una altra, uneixen, no separen.

c) les rondes són costures

Costures que uneixen barris, que contribueixen a una ciutat millor i més humanitzada en facilitar el trànsit, i que, indirectament, han beneficiat els barris ja que han permès la construcció de nombrosos equipaments.

Seguien les explicacions del vídeo esmentat remarcant el paper de les rondes com a “costures”.

Fer aquesta ronda ha estat l'operació més gran i fonamental per al canvi general perquè fa d'element integrador de tots aquests barris [perifèrics, desordenats] de la ciutat Les Rondes, a més de connectar els barris i els municipis entre ells, permeten fer els desplaçaments a la ciutat per fora Per això hi són els nusos que connecten les rondes i les autopistes ..

L'èmfasi en la permeabilitat dels barris assolida gràcies a les rondes era assenyalada també en el següent titular de *Barcelona 10*: “El II Cinturó permetrà la comunicació entre els barris” (núm. 47, nov-des 1988). La mateixa publicació ampliava encara aquesta idea a tota l'àrea metropolitana en un article publicat en alguns números posteriors:

La construcció del Segon cinturó i del Cinturó del Litoral permetrà augmentar la capacitat de relació entre els diferents barris de Barcelona i entre els municipis de l'Àrea metropolitana (*Barcelona 10*, núm. 54, jul 1990)

Aquesta és una idea que l'alcalde Maragall ha expressat en moltes ocasions i que no és sinó l'acompliment d'un dels objectius del Pla Estratègic pel que fa a la millora de l'accessibilitat interna que és la vertebració del territori metropolità. Les rondes han de ser contemplades, segons Maragall, com els "carrers metropolitans":

Aquestes noves rondes de Barcelona, els cinturons i el túnel de Vallvidrera, no són sinó els carrers més grans de l'Àrea Metropolitana, les artèries de la gran ciutat supramunicipal (MARAGALL, P. 1991a:28-29).

Les rondes connecten barris i municipis, i, en fer-ho amb comoditat, augmenten la qualitat de vida dels ciutadans. La millora del trànsit, amb la consegüent elevació de la qualitat de vida, era una de les idees que es desprenien d'aquesta millor connectivitat. Les rondes conduirien així a una major comoditat dels ciutadans tal com es deia explícitament en anuncis publicats a la premsa com: "Tram Central del Cinturó Litoral: el primer gran pas per a la millora del trànsit a la ciutat" o "Segon Cinturó i Cinturó Litoral: 1.500.000 vehicles podran circular per la ciutat amb tota comoditat"⁵.

Fins i tot les enquestes realitzades o recollides per diversos diaris⁶ mostren que, malgrat l'exasperació dels ciutadans davant els problemes de trànsit durant el període pre-olímpic, la construcció de les rondes és ja vista per aquests com a una possible solució a les incomoditats de la circulació.

⁵ Publicats per l'Ajuntament de Barcelona al *Diari de Barcelona*, 03.04.90 i 08.04.90, respectivament.

⁶ "El tráfico exaspera a los barceloneses", *La Vanguardia*, 23.10.90 (enquesta realitzada per l'Institut Opina per al diari)

"El ciutadà confia en els cinturons", *Diari de Barcelona*, 23.04.91 (enquesta realitzada per l'Institut Cartogràfic de Barcelona, dependent de l'Ajuntament).

El transport públic

Potser per compensar l'impacte i les enormes inversions en els cinturons de ronda, per mostrar que no només el transport privat és l'afavorit, el transport públic no es deixat de banda en l'aparell promocional municipal, ni que sigui només perquè "la fluïdesa guanyada al carrer gràcies a les noves infraestructures també afavoreix el transport públic" (*Barcelona Informació*, núm. 4, desembre 1994), però sobretot mostrant les noves inversions: "El nou Metro"⁷ o "102 nous autobusos durant l'any 1990"⁸ anuncia Transports Metropolitans de Barcelona, o fins i tot donant a conèixer les avantatges d'un nou sistema de tarifes (a la pàgina següent).

En la revista municipal *Barcelona 10* es remarcava també com els Jocs Olímpics havien beneficiat també els transport públics; per exemple, a propòsit de la nova línia 2:

La línia 2 ja estava prevista en el Pla de metros de l'any 1984 , i la voluntat de l'Ajuntament de Barcelona ha estat sempre la de dotar la ciutat d'una nova línia transversal de metro () La celebració dels Jocs Olímpics era la millor oportunitat per desencallar aquesta línia i donar-li una continuïtat amb una tecnologia nova que fins ara no existia, el metro lleuger (*Barcelona 10*, núm 57, gen 1991)

D'aquesta manera, un aspecte popular com la millora del transport públic quedava associat també als Jocs Olímpics i, per tant, al projecte de Barcelona'92. Val a dir, a més, que el transport públic és un dels cavalls de batalla constants de les reivindicacions veïnals⁹ (el preu, la seguretat, la prolongació de les línies); un motiu més, doncs, per a que aquest front no quedés del tot desatès.

⁷ *Barcelona, metròpolis mediterrània*, núm. 14, 1989.

⁸ *Barcelona, metròpolis mediterrània*, núm 18, 1991.

⁹ En són exemples els articles publicats a *La Veu del Carrer*, la revista de la Federació d'Associacions de Veïns, després de la celebració dels Jocs Olímpics .

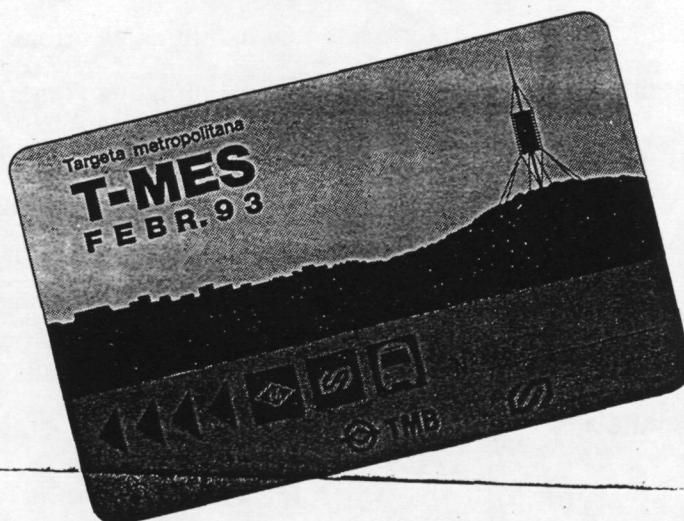
LOSADA, C. (1994): "Línia II: construeixen el túnel i s'obliden dels trens", *La Veu del Carrer*, 28, pp 3.

IBAÑEZ, M. E (1995): "El juego del transporte público", *La Veu del Carrer*, 31-32, pp.3

NAYA, A. (1995): "Al·lelujà per la signatura del contracte-programa del transport", *La Veu del Carrer*, 35, pp 7

NOU SISTEMA TARIFARI DEL TRANSPORT PÚBLIC

TOTS ELS AVANTATGES PER ALS QUE FAN MÉS VIATGES

T-Mes, la primera targeta mensual multitransport

Amb el nou sistema tarifari, els transports públics de Barcelona inicien una nova etapa per apropar-se més a les necessitats dels seus usuaris. Es creen nous títols de transport pensats especialment per a cada grup d'usuaris. I, amb la nova T-Mes, fem el primer pas cap a la integració de tot el transport públic de l'Àrea Metropolitana

per tal de poder oferir un servei global. La nova T-Mes és una targeta mensual que permet utilitzar de forma combinada tant el Metro i les línies urbanes de Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya* com els autobusos urbans i interurbans, tantes vegades com es vulgui. Tot per només 3900 pessetes.

TÍTOL	PREU	TÍTOL	PREU
T 50/30	2.450	T-Mes	3.900
T-2	560	T-1	590**
Bitllet senzill	115	T-Dia	400

**Pendent de publicació en el D.O.G.

Anunci publicat a *El País*, 20.01.93. Pot observar-se com, en el model de bitllet de metro que apareix en la il·lustració pertanyent a una sèrie on es mostren diversos perfils de la ciutat, l'única silueta reconeixible, l'únic símbol de la ciutat, és la torre de telecomunicacions de Collserola.

Infraestructures de connexió externa

L'accessibilitat externa és referida al sistema aeroportuari, al sistema ferroviari, el sistema viari i el sistema portuari. En tots quatre fronts, amb uns requeriments d'inversions enormes i amb un entramat complex de competències de les diverses administracions, s'han vingut donant passes, la majoria d'elles en el període post-olímpic. Pasqual Maragall es referia en una conferència pronunciada en el Círculo de Economía el 22 d'abril del 1996 com a "la segona gran transformació" de Barcelona després de l'olímpica que afectarà la xarxa ferroviària amb l'estació intermodal de La Sagrera, la xarxa viària (autovia del Baix Llobregat, pota sud, túnel d'Horta, quart cinturó...), la xarxa elèctrica, la xarxa de telecomunicacions, el Besòs (Pla del Congost del Besòs), el Llobregat (Pla Delta: aeroport, port i preservació del medi natural). "De la dècada olímpica a la dècada logística" va ser la frase utilitzada per Maragall per referir-se a aquesta segona transformació¹⁰.

Probablement el projecte més important quant a la inversió que requereix i a l'impacte econòmic que pot representar sigui l'anomenat Pla Delta, "un conjunt de projectes de naturalesa infraestructural destinats a convertir Barcelona en la principal plataforma logística del Sud d'Europa" (BARÓ, E., 1995.12) que contempla l'ampliació del port (amb un pla especial de la Zona d'Activitats Logístiques), l'ampliació de l'aeroport, la construcció o acabament de les vies d'accés a l'aeroport i a l'autopista (la pota sud i el nus del Llobregat), el desviament i canalització del riu Llobregat...

Un conjunt de projectes complexos que han de ser realitzats per tal que Barcelona pugui acomplir el seu projecte de ser la porta sud d'Europa:

De esta Europa, Barcelona aspira a ser su puerta sur... el plan del Delta del Llobregat que, a efectos de inversión y de repercusión económica, es casi como otros Juegos Olímpicos: a medio plazo 400.000 millones de pesetas en inversión y generación directa e indirecta de 100.000 puestos de trabajo.

El plan del Delta es un instrumento para el desarrollo estratégico de Barcelona que llega en un momento crucial. Para convertir nuestra área en la puerta de entrada a Europa de los productos de los pujantes mercados

¹⁰ Círculo de Economía: "Resum conferència-col.loqui. Barcelona: projectes per al segle XXI. L'aposta logística. Pasqual Maragall, alcalde de Barcelona. 22 d'abril de 1996".

asiáticos, nuestro puerto está hoy en mejores condiciones que nunca para aprovechar la ventaja de la ruta mediterránea por el canal de Suez frente a las rutas atlánticas que arriban a los puertos alemanes y de Rotterdam (MARAGALL, P.: "Los cinco puntos de Barcelona", *El País*, 29-5-94).

El pla del Llobregat, el pla del Besòs amb l'arribada de la Diagonal al mar, l'estació de la Sagrera del TAV... són projectes infraestructurals de gran envergadura que han despertat ja algunes oposicions i a propòsit dels quals ja s'estan alçant algunes veus en contra encara que pel seu caràcter relativament parcial -no afecten el model global de ciutat-, pel seu molt llarg termini d'execució i, alhora, per la seva dependència d'administracions que no són només la municipal, no requereixen de l'assoliment d'un consens social immediat al seu respecte. Sí que necessitaran, en canvi, campanyes de promoció exterior per a donar a conèixer les infraestructures existents i les seves possibilitats econòmiques.

La producció d'imatge durant els anys estudiats s'ha limitat, tanmateix, a aquells aspectes més urbans d'algunes d'aquestes infraestructures: bàsicament, l'aeroport i el port vell, reutilització urbana de l'espai deixat per les infraestructures obsoletes del port de Barcelona.

a) l'aeroport

Durant l'any 1991 es van anar inaugurant progressivament els nous espais de la terminal l'aeroport de Barcelona, una ampliació i remodelació duta a terme per l'equip de l'arquitecte Ricardo Bofill. La reforma va consistir en la construcció de noves terminals per als vols internacionals i per al pont aeri, la reforma de l'edifici primitiu que quedava destinat als vols nacionals, i la construcció d'una "rambla" de vianants que connectés les tres terminals i els nous quatre mòduls de planta triangular que serveixen de sala d'espera per a l'embarcament.

Potser per la magnitud de l'obra, perquè l'aeroport és la primera impressió que un viatger pot rebre de la ciutat o per les opcions controvertides que defensa sovint Bofill, el cert és que el nou aeroport va ser motiu de certa polèmica que es pot seguir, sobretot, a través de la premsa. S'ha de tenir en compte que l'aeroport de Barcelona forma part del sistema aeroportuari espanyol i que, per tant, depèn del

Ministeri de Transports; això vol dir no hi ha hagut activitat promocional específica per part de les institucions locals encara que sí ha existit un gran cobriment per part de la premsa. El tractament per part d'aquesta s'ha centrat sobre tot en dos aspectes: els més tècnics, relacionats amb la seva construcció o la seva capacitat futura, i els relacionats amb el seu disseny, sobretot pel que fa a l'equilibri entre estètica i funcionalitat.

Mentre duraven les obres de construcció, lògicament, els comentaris se centraven en els aspectes més tècnics: el calendari de les obres, la disposició de les diferents terminals, el disseny de *fingers* que permetria l'accés directe als avions... Fins i tot, la capacitat futura de l'aeroport era posada en qüestió ja abans de la remodelació com per exemple

...El gran interrogante es saber si será suficiente para las necesidades que tendrá la conurbación barcelonesa en el año 2000 (*ABC Cataluña*, 25.10.90)

Es clar que la remodelació de les terminals no solucionava el problema de fons, l'existència de només dues pistes d'aterratge i els impactes, especialment de tipus mediambiental, que ocasionarà la seva eventual ampliació, qüestió ajornada i inclosa dins el "Pla Delta".

L'evolució de les obres va donar lloc, com és habitual, a un seguiment puntual per part de la premsa, molt atenta a qualsevol mena de vicissitud que les posi momentàniament en entredit, cosa especialment notòria en un diari madrileny com *l'ABC* que, en la seva edició barcelonina, dedicava una doble pàgina a detallar l'accident esdevingut en la construcció de la rambla (*ABC Cataluña*, 5.12.90), incident que fins i tot va servir per a recordar amb tot detall les deficiències que l'estadi Olímpic mostrà el dia de la seva inauguració el setembre del 1989 (veure capítol 4)

...el incidente de ayer [l'esfondrament d'una part del fals sostre de la rambla i que causà sis treballadors ferits] ha vuelto a provocar preocupación en diversos sectores acerca de las obras olímpicas, como ya ocurriera en su día con el Estadio Olímpico.

A més d'algunes crítiques relacionades amb aspectes menors com la deficient senyalització, la falta de telèfons o de papereres -aspectes que potser havien estat oblidats o que encara no hi eren per una inauguració precipitada-, el segon dels grans temes tractats per la premsa fou el possible conflicte entre estètica i funcionalitat, en un aeroport en el que el disseny historicista-postmodern i la funció aeroportuària constituïen una combinació encara llavors sorprenent i, per alguns, fins i tot molesta:

Hay algunos aspectos, fruto de una estética que en algunos casos ha primado sobre la funcionalidad, que son discutibles. Uno de ellos es la aberración de plantar palmeras, que necesitan luz solar, en unas instalaciones que no están preparadas para acogerlas (ABC Cataluña, 25.10.90)

El mateix element podia ser, però, altament apreciat a causa de la seva connotació de mediterraneïtat i el seu caràcter de presentació o "d'aparador" com es deia en el titular de l'article al que pertany el següent fragment, del nou aeroport:

En el vestíbulo, y bajo un techo translúcido, cuatro palmeras subrayan el carácter mediterráneo de la ciudad y el país al que llegan los visitantes. En la zona de aduanas, otras cuatro palmeras reiteran este mensaje (BRACERO, F.: "La nueva terminal internacional de El Prat, escaparate de Barcelona 92, abre al público", *El País*, 12.04.91)

A més, el disseny era l'instrument que permetia aconseguir el reconeixement dels viatgers estrangers

Les persones que, sense voler-ho ni saber-ho, van estrenar les instal·lacions dissenyades per Ricard Bofill, van omplir d'elogis en totes les llengües els corredors i vestíbuls de l'aeroport. La bellesa, el disseny i la qualitat dels materials emprats en l'edificació van ser motiu constant de comentari per part dels usuaris... (ROSAS, P.: "'Terrific!' El nou aeroport del Prat va rebre elogis en totes les llengües", *Avui*, 12.04.91).

La mateixa imatge d'admiració de l'estranger envers l'aeroport era la que es reflectia en pronunciar-se la frase "Do you realize how lucky you are to live in Barcelona" al vídeo *Barcelona, una passió* quan l'estranger s'acomiadava amb un

espectacular marc acristallat de fons que no era sinó la nova terminal internacional de Bofill.

La combinació d'estètica i tecnologia, reflectida en qualsevol dels nous espais, és el principal connotador del projecte Barcelona'92 (veure capítol 5) i era també la lectura, sigui amb to elogiós o irònic -tant se val-, que la premsa feia del nou aeroport

Pel que fa a l'estètica de l'aeroport remodelat, l'arquitecte Ricard Bofill li ha donat un aire neoclàssic amb columnes i capitells neodòrics. Ha intentat de fer-hi unes instal·lacions descentralitzades amb arquitectura d'alta tecnologia potent [sic] (*Avui*, 13 2 91)

El problema lo tendrán dentro de muchos años los historiadores del arte que no vayan bien documentados porque, como que el señor Bofill en la parte nueva ha integrado columnas clásicas y elementos futuristas, pueden volverse tarumbas para entender en qué orden se hizo (*ALSIUS*, S "Paseo desapasionado por el nuevo aeropuerto", *El Periódico*, 17 02 91)

b) el port

La reforma del port vell, un dels grans projectes de la Barcelona'92 quant a la seva extensió superficial i complexitat n'és també una de les més significatives. Concebuda com una de les 10 àrees de nova centralitat de la ciutat, és un exemple de gestió públic-privada i, sobretot, constitueix un dels "trofeus" pel quals malden les velles ciutats industrials revitalitzades. Pasqual Maragall ha incidit en els seus escrits sobretot en aquest darrer aspecte, ben conscient de què del que es tractava era de fer el mateix que en d'altres ciutats reconvertir-ne l'ús i revaloritzar el sòl de les àrees portuàries obsoletes¹¹

Diguem-ho parabòlicament ara el pam quadrat d'aigua del port de Barcelona és més car que el pam quadrat de la plaça de Catalunya, perquè l'atractiu que ha adquirit la zona portuària com a nova "plaça major" de les activitats de lleure de la ciutat és acusadíssim. Moltes ciutats ja ho han entès i han actuat en aquest sentit: Marsella, Baltimore, San Francisco, etc. El cas de Baltimore ha estat espectacular. D'una vella zona portuària pràcticament abandonada, ha passat a constituir un conjunt d'instal·lacions

¹¹ El fet que sòl públic fos destinat, en part, a usos privats fou un dels principals motius de les campanyes -efímeres- contra la reconversió del port vell (veure capítol 5)

meravelloses visitades per milions de persones. Per cert, l'Aquari n'és la gran atracció. He portat a Barcelona perquè expressin la seva opinió els responsables nord-americans que han intervingut en aquesta mena de revitalització, com ara l'empresari de la construcció del nou port Inner Harbour de Baltimore i del vell mercat de Boston, Rouse¹², el grup de l'arquitecte Lawrence Halpreen, que ha intervingut en la recuperació del port de San Francisco, etc. (MARAGALL, P. 1986:13-14)

Al cap de pocs anys, el projecte ja començava a fer-se realitat en sentit figurat però també en sentit material; el mateix Maragall se'n congratulava d'aquesta manera:

"Com havíem envejat els barcelonins a altres ciutats! Tenir un port comercial i turístic! La reforma del Port Vell serà la gran novetat de Barcelona pel final de segle ... (MARAGALL, P. 1991a:50)

Les obres, llargues -encara avui no són acabades del tot- i comprnent diferents trams i objectius- han estat seguides fil per randa pels diaris locals a través del rosari d'inauguracions parcials habitual en aquest tipus de reformes.

El Port de Barcelona, l'organisme que gestiona el port comercial i que era propietària del sòl sobre el qual s'ha anat bastint el port vell publicà diversos anuncis en la premsa local per tal de remarcar el caràcter ciutadà -avui més assumit, però en el moment de la construcció difícilment perceptible- del nou espai: "Això ja és teu" es deia en una pàgina al·ludint a la il·lustració de l'anunci que era el passeig del port vell, "un espai obert a Barcelona. A tothom". Dues pàgines més endavant, l'anunci continuava: "Tot això serà teu", sota d'un dibuix on es podia contemplar els nous espais previstos als diversos molls: el centre comercial, l'aquari, el cinema IMAX, la passarel·la flotant, el centre internacional de negocis... (*El País*, 31.12.92, p. 9 i 11).

¹² Sobre el paper d'aquest empresari en la revitalització de diverses ciutats nordamericanes, veure capítol 5.

Infraestructures de telecomunicacions

Les noves infraestructures de telecomunicacions han tingut un símbol pràcticament únic -la torre de Collserola, per on passen els senyals de televisió per a tota Catalunya i per on passen la majoria de ràdios de FM de l'àrea metropolitana de Barcelona- que les autoritats i la premsa han fet aparèixer com alguna cosa més que una torre de telecomunicacions. El símil amb una catedral era suggerit pel seu autor, l'arquitecte britànic Norman Foster, i immediatament recollit per l'autor del següent article:

"No es únicamente un elemento de arquitectura —ha afirmado Norman Foster—, tampoco sólo un repetidor de telecomunicaciones que funciona únicamente como infraestructura técnica a gran escala es también, o quiere serlo, una parte de la cultura contemporánea de esta gran urbe que se está formando. Esta torre es diferente de muchas otras torres de su mismo género. En este sentido, probablemente es única. Una pieza singular emparentada con determinadas obras civiles capaces de evocar un lugar y, por tanto, de establecer otras conexiones más allá de sus características propias, técnicas o formales" *Las torres de comunicaciones se han convertido en las catedrales modernas que mejor simbolizan el espíritu de nuestro tiempo*. De forma inevitable, Barcelona forjó en Collserola el símbolo de su modernidad. No estrictamente tecnológica, como sugeriría una lectura inmediata, sino más bien ligada a su identidad cultural. La que la señala como urbe creativa y vanguardista, inquieta, poseedora de un estilo intransferible de hacer y resolver las cosas. La misma mentalidad con la que se asumió y se llevó a cabo este proyecto (*Barcelona metrópolis mediterrània*, 27) [cursiva afegida]

La torre de Collserola de Norman Foster ha volgut ésser convertida així en una mena de nova Sagrada Família. Ja s'ha fet notar el seu ús com a símbol de la ciutat al costat d'altres de més tradicionals (capítol 5). A més, mentre van durar les obres, les notícies de com la torre "anava creixent" eren extremadament evocadores del que s'esdevé -o alguns volen que s'esdevingui- amb el temple de Gaudí¹³:

"La Torre de Collserola puja dia a dia" (titular)
La Torre de Telecomunicacions de Collserola creix cada dia. Treballant de dia i de nit, els obrers del turó de la Vilana -situat entre el Tibidabo i Vallvidrera- tenen el privilegi de veure la ciutat cada dia a més alçada (..)

¹³ La publicitat de la "capta'90" destinada a recollir fons per a continuar la Sagrada Família deia "Ja pugem les columnes!" (*El País*, 27.03 90)

Mirant cap el Tibidabo, a l'esquerra, no són pocs els ciutadans que se sorprenden de com puja la torre "Hi haurà una vista fantàstica des d'allà dalt", comenta un jove que ja sap que es podrà arribar a una bona alçada amb un ascensor situat a 115 metres "Jo encara no m'he acostumat a veure aquest nou element a Collserola", afirma un ciutadà de l'Eixample que des de casa seva ja la veu i el cert és que aquesta torre dissenyada per l'arquitecte britànic Norman Foster transformarà el que s'anomena "skyline" de Barcelona. D'ara endavant, dels elements característics de Barcelona, a més de la Sagrada Família, el Palau Sant Jordi, la Rambla i els altres que cadascú té al cap, n'hi haurà un de nou: la Torre de Norman Foster (*Barcelona 10*, núm 57, gen 1991)

La voluntat d'afegir la torre al catàleg de símbols de la ciutat hi era ja ben explícita, fins i tot abans que el canvi en el paisatge fos del tot visible. A més de símbol, però, la torre era també un "trofeu": amb una altura de 288 m, és la torre més alta d'Espanya i la novena del món.

El caràcter de símbol permetia que la torre fos presentada de manera aliena a la seva funció. Al número ja esmentat de la revista que edita l'Ajuntament *Barcelona, metròpolis mediterrània*, que dedicava el quadern central a la torre, es podia llegir un paràgraf com el següent, sorprenent si es pensa que és referit a una estructura d'acer i cables que té com a raó de ser principal una funció:

Desde lo alto de la masa boscosa la torre parece brotar directamente de la cordillera, apuntando al cielo con toda la energía de su poderosa fuerza visual. Pero todo el magnetismo de su presencia se despliega en la ciudad, donde su silueta sumerge al observador en un sugestivo juego de apariciones y desapariciones inesperadas. A veces es sólo una insinuación pudorosa, una delgada aguja oculta por un edificio o apenas intuida tras la montaña. Otras es una revelación repentina, la de su rotunda, impactante presencia al final de una calle estrecha o presidiendo, como un vigilante infatigable, los bloques del paisaje urbano (*Barcelona, metròpolis mediterrània*, núm 27)

La complexitat de construcció de la torre, com en el seu dia la del palau Sant Jordi, fou remarcada convenientment en els mitjans de comunicació: "una complexa operació d'enginyeria" (*Barcelona 10*, núm. 57, gen 1991) o "un proceso único debido a las dimensiones, características y emplazamiento" (*Barcelona, metròpolis mediterrània*, núm. 27, 1995). *El Periódico* (05.05.91), de la seva banda, amb el titular "Trabajar con el vacío bajo los pies", fa notícia de les dificultats per les que passaven els operaris que hi treballaven soldant les peces a través de la vida quotidiana de dos dels soldadors.

Están sujetos al esqueleto metálico de la torre con correas, ejercen su labor a veces desde un andamio de madera y otras sentados en una enorme viga, con el vacío bajo los pies

El viento es el enemigo más temido por la docena de soldadores que trabajan en la torre por turnos, de forma que el trabajo no se interrumpe ni por la noche ni los fines de semana (..)

La estructura central de la torre se balancea constantemente cuando el viento sopla con fuerza, si bien las vibraciones remitieron bastante con la instalación de unos cables de sujección al suelo¹⁴ Joaquín explica que, mientras trabajan, ejercen con todo el cuerpo una fuerza contraria a la dirección del viento

Les dificultats constructives, si més no presentades de manera com l'anterior, són comprensibles per a qualsevol. La innovació tècnica i arquitectònica que comprèn la torre ja no és tan fàcil de discernir; per tal donar elements de judici al profà, *Barcelona metròpolis mediterrània* recollia les observacions de diversos experts:

Un rápido vistazo a las principales torres de comunicación mundiales permite constatar que el diseño de Foster tiene muy poco en común con todas ellas carece de base visible [está enterrada], no tiene la solidez que respiran las otras estructuras, por altas que sean Su aspecto grácil queda acentuado por su finísima columna principal -de tan sólo 4,5 metros de diámetro, cuando una torre convencional de esta altura necesitaría una columna de, como mínimo, 25 metros de diámetro- y por su condición de estructura atirantada, rasgos que en conjunto, y según opina el arquitecto Joan Busquets, le confiere un aire de provisionalidad "Es un objeto que casi no toca tierra, que posee la ligereza, la independencia y la precariedad de las torres del teleférico del puerto, con las que comparte una condición especial la de ser elementos anclados en el paisaje, que transmiten la sensación de que al igual que han aterrizado ahí, podrían desaparecer Ahí radica su encanto"

El seu caràcter de símbol de la ciutat i la dificultat tècnica de la seva construcció conflueixen en una tercera imatge de la torre de Collserola, la de la tècnica amb les qualitats estètiques que assenyalaria Busquets. El mateix Foster declarava a la premsa que, a més d'una torre, la seva obra volia ser una escultura (*El Observador*, 14.04.91). El crític d'art Robert Hugues es mostrava així mateix, com s'ha vist al capítol 5, entusiasmat amb la torre des del punt de vista de les seves qualitats artístiques. Les descripcions de la torre poden arribar a una exageració exacerbada en aquest sentit

¹⁴ El nombre de tirants que subjectaven la torre fou doblat, dels tres inicials a sis, per tal de millorar-ne la seguretat (*El Periódico*, 12 04 91)

La torre de telecomunicaciones de Collserola es una esbelta aguja que emerge de entre los árboles, rodeada de un cuerpo semitransparente de plataformas y sujeta a tierra mediante un sistema de atirantado que acentúa la aparente volatilidad del conjunto (*Barcelona, metrópolis mediterrània* núm. 27)

No és d'estranyar que tant elogi desmesurat i repetitiu, i alhora molt probablement efectiu, donés lloc a alguna que altra burla que, com gairebé sempre a la Barcelona pre-olímpica, portava la firma de Manuel Vázquez Montalbán:

Desde lejos se asiste a una evidente proeza de ingeniería, desde cerca se descubre que la proeza está llena de ortopedias y leyendas. Los cables no son lo que eran en la maqueta, y algunos habituales de las cercanías del pirulí especulan sobre extraños males. Se dice que este tipo de torres reparten malas influencias magnéticas y que algunos guardianes de instalaciones similares han experimentado trastornos sexuales. Es decir, cuanto más se levanta la torre, menos capacidad de erección tienen los guardianes y, lógicamente, cuantos quedan a su sombra. Urge un mentís, y si se confirma, yo exijo, como ciudadano próximo a este cacharro, que se me entregue un certificado de plenitud sexual que yo pueda ir enseñando (VÁZQUEZ MONTALBÁN, M. : "Pacto en el Tibidabo", *El País*, 07.12.90).

La qualitat de vida

La segona línia del Pla Estratègic Barcelona 2000 és la millora de la qualitat de vida i del progrés de les persones. Entre els seus objectius hi figuren la millora del medi ambient, de la formació, l'equilibri social i les infraestructures culturals. Gairebé un programa d'actuació municipal post-olímpic. Deia Pasqual Maragall en el seu balanç del 1992:

Comencem ara una nova època que també ha de ser l'època de la urbanitat, l'època de la cultura, l'època de l'austeritat, de l'equilibri, de la tranquil·litat i de l'ecologia, l'època del gaudi i del manteniment de la ciutat (MARAGALL, P. 1993 14)

Tots ells són aspectes que havien quedat força relegats en el període pre-olímpic. Tanmateix, s'assajarà de veure el tractament de dos temes claus per a la consecució d'una ciutat competitiva des del punt de vista de la seva qualitat de vida: la qualitat ambiental i l'equilibri social¹⁵. Aquests eren els dos temes que destacava el mateix Maragall com als fonamentals en la política urbana actual, encara que no s'estava de destacar les millores obtingudes a Barcelona, a diferència d'altres ciutats, gràcies al projecte Barcelona'92.

Obsesionados por nuestros demonios seculares (la modernidad, la diversidad cultural, la pobreza, el atraso industrial, y la entrada en Europa y el mundo) no hemos sabido ver que el auténtico problema que se nos echaba encima era el de la calidad de vida cotidiana, de la calle de al lado. Desde el punto de vista del alcalde de una ciudad media o grande, la calidad de vida depende hoy básicamente de tres factores

- 1 Tráfico, contaminación, ruido, aparcamiento
- 2 Seguridad/Inseguridad
- 3 Vivienda

Los barrios degradados, la marginación y la solución de sus problemas conciernen al segundo y tercer factor. En estos tres temas no hemos mejorado claramente en los últimos años. *Quizás Barcelona es de las ciudades en las que, gracias a una inversión masiva en movilidad y en rehabilitación de la ciudad vieja, las cosas han mejorado algo más que por término medio* (MARAGALL, P. "Cambiar el paso", *La Vanguardia*, 27 08 94) [cursiva afegida]

¹⁵ Les infraestructures culturals són tractada en el capítol 8 en el context de la promoció turística de la ciutat

La qualitat mediambiental

La sostenibilitat ambiental ha passat a ser un dels temes centrals en els objectius de planejament estratègic; com a exemple, es pot veure el seu paper en els plans estratègic de València (HERNANDEZ CEBRIAN, P. 1995) o de Màlaga (GRANADOS, 1995). La sensibilitat a nivell de polítiques municipals envers aquestes qüestions, sense ser nova del tot, s'ha intensificat molt en els darrers anys, especialment arran de la cimera de Rio del 1992; les mesures cap a l'Agenda 21 Local són implantades en moltes ciutats i Barcelona s'autoproclama com una de les ciutats actives en aquest sentit. El 1987, el quader central de *Barcelona metròpolis mediterrània* (núm. 5) era dedicat a la relació entre ciutat i medi ambient, demostració de la sensibilitat pel tema. La millora del medi ambient ja va ser un dels lemes amb el que els socialistes van afrontar la campanya electoral de les municipals del 1991¹⁶. Des del 1996, les pàgines medi ambientals de la WEB de l'Ajuntament són extenses i recullen diversos aspectes com l'Agenda 21 local, exemples d'accions de bona pràctica cap a la sostenibilitat, la relació entre ciutat i medi ambient o les ordenances mediambientals.

En el període pre-olímpic, però, gairebé l'únic tema relacionat amb la qualitat del medi que fou objecte d'intensa divulgació va ser l'augment de la superfície de zona verda de la ciutat¹⁷. Però més enllà d'aspectes quantitius, transmetre una imatge de ciutat verda requereix donar a conèixer els nous espais amb més concreció; és per exemple l'objectiu del llibre *La conquesta del verd. Els parcs i jardins de Barcelona* editat per l'Ajuntament a propòsit dels espais verds urbans, un catàleg exhaustiu que assoleix de transmetre una imatge molt més verda que la que habitualment tenen els barcelonins de la seva ciutat (GABANCHO, P. i FREIXA, F. 1995).

¹⁶ Per exemple, *El País* publicava el 17.09.90 l'article "La calidad de las obras y el medio ambiente centran los planes de Maragall ante "la batalla de Barcelona". L'ecologista Santiago Vilanova els dedicà una dura reprimenda en una col.laboració que publicà a l'Avui el 25-10-90 per utilitzar l'ecologisme amb fins electorals.

¹⁷ Les xifres aportades per Cáceres respecte a aquesta qüestió han estat ja comentades al capítol 5.

Dos aspectes principals són els que han estat destacats: el caràcter recent de les noves zones verdes i l'escassa dimensió de moltes d'aquestes, intentant deslligar la zona verda de la idea de "parc" (fent notar el verd de les rondes o de la muntanya de Montjuïc, per exemple).

Pel que fa a la primera qüestió, es tracta no només d'una constatació -la mateixa que feia en termes quantitativs R. Cáceres- sinó de remarcar que no és una característica heretada de la ciutat sinó l'obra d'un consistori. Les zones verdes, una reivindicació tradicional, pot ser així mateix utilitzada fàcilment per a remarcar la sintonia amb les reivindicacions veïnals:

De tots aquests 46 parcs i jardins urbans, prop de 25, o sigui, més de la meitat, han nascut a partir dels anys 80, com a fruit d'una política decidida de "conquesta" d'espais, política que ha estat impulsada i aplaudida pels mateixos veïns. Sobretot, perquè molts d'aquests nous parcs i jardins han nascut en barris que n'estaven realment necessitats i on la falta de zones d'aquesta mena era una reivindicació històrica. Deu tenir a veure amb això el fet que els veïns hagin emprés aquestes actuacions i que després hagin aprovat la *política verda* que se seguia (*Barcelona Informació*, núm. 1, setembre 1994)

En segon lloc, el caràcter necessàriament fragmentat del verd urbà en una ciutat densa com Barcelona ofereix la possibilitat de fer-ne lectures positives; permet, per exemple, mostrar-lo com l'antítesi del caràcter faraònic que s'ha atribuït a moltes obres olímpiques; permet, també, comunicar que el verd és per arreu, no només allà on és més visible. Calia doncs donar rellevància a allò que, a primer cop d'ull, pot passar desapercebut; fins i tot s'ha arribat a difondre una denominació pròpia per aquest tipus de petits espais, els "jardins de butxaca":

Moltes vegades, els veïns d'un lloc determinat de la ciutat observen com hi ha un jardinet allí on no hi creixia res de verd. Potser es tracti d'un espai reduït, potser tan sols uns metres de flors o d'una arbreda mínima. Però aquestes petites intervencions són tan importants com les dels parcs més grans, perquè pels veïns d'aquell lloc concret, aquests jardins de butxaca són essencials (*Barcelona Informació*, núm. 1, setembre 1994)

L'equilibri social

A la qualitat ambiental, s'hi afegeix “la qualitat de vida ciutadana”, objectiu per al qual fou redactat un manual de urbanitat amb el nom de *Civisme i Urbanitat* que, començat a preparar ja el 1991 no fou publicat fins el 1993, passats els Jocs Olímpics com a contribució a la cultura i el civisme del barcelonins. En deu capítols successius es tracten l'habitatge, la via pública, el treball, la salut, l'educació i la cultura, la solidaritat, la participació, el govern de la ciutat, la ciutat i el país, i la ciutat i el món. En ells s'hi recull, a més de reflexions generals esquitxades de cites literàries, un dibuix al·lusiú¹⁸, un decàleg de normes per a cada apartat així com les obligacions de l'Ajuntament i les dels ciutadans per tal d'acomplir-les.

“Barcelona conviu”, per exemple, és el primer capítol on es donen les 10 normes corresponents de convivència: 1. el bon tracte entre les persones, 2. els bons costums i l'ajuda entre veïns, 3. tenir cura del funcionament dels serveis comuns de les cases, 4. respectar els espais i elements comuns de les cases, 5. evitar sorolls, fums, olors i llums molestos, 6. fer les cases accessibles a les persones amb disminucions, la gent gran i els nens, 7. Tractar bé els animals i les plantes, 8. Procurar que les feines de casa no molestin ningú, 9. Restaurar els habitatges restaurats i les façanes de la ciutat, 10. Fer de la ciutat la casa de tots.

Cadascuna de les normes va acompanyada de les obligacions de l'Ajuntament i de les dels ciutadans (així, per exemple, pel que fa a la primera de les normes esmentades, el bon tracte, a l'Ajuntament li pertoca donar exemple atenent les demandes, reclamacions i suggeriments dels ciutadans, mentre que als ciutadans els pertoca respectar les persones, col·laborar en les feines de la casa, conèixer els veïns, el barri, la ciutat i col·laborar en la seva millora). I així per a 10 normes per 10 apartats diferents, centenars de regles de comportament per a la institució -provinents sovint de la normativa legal vigent- i per als ciutadans -també en funció de la normativa legal però, sobretot, recomanacions que s'escapen de tota obligació legal, sinó que són el que s'espera d'un ciutadà modèlic (entre d'altres,

¹⁸ Ha estat ja comentat el dibuix de Roser Capdevila corresponent a l'apartat de la salut i el medi ambient en el capítol 5 d'aquest treball.

que ajudi els veïns, utilitzi el transport públic, no embruti el mobiliari urbà, es formi professionalment, pagui els seus impostos, faci esport, s'interessi pel govern de la ciutat...). El "manual d'urbanitat" no deixa de ser una obra curiosa que potser a causa del seu to "escolta" no ha fet especial fortuna quant a la seva difusió i reconeixement. Sigui el seu resultat més o menys reeixit, però, la seva intenció sembla ser la de contribuir a millorar la qualitat de vida de la ciutat a través d'aquesta mirada a la "Barcelona endins" de la que sovint parla Maragall:

La llista de problemes Barcelona endins, de seguida està feta, de tan vells, coneguts i difícils de resoldre com són: el trànsit, la congestió, les cues i els sorolls; els efectes dramàtics de les drogodependències sobre molts ciutadans i sobre les seves famílies, la rehabilitació dels teixits urbans degradats a la ciutat vella, de la nova i de la ciutat metropolitana; la batalla contra els efectes exagerats que els moments de relançament econòmic tenen sobre la magnificació de les diferències (...)

Aquestes fites són les que determinaran la qualitat de vida a la nostra ciutat, en bona mesura i, per tant també, el nostre grau de competència en relació amb altres ciutats. A última hora, doncs, una nova coincidència entre l'acció endins i l'acció enllà (MARAGALL, P. 1991a:58-59) [cursiva afegida]

La desigualtat social, la inseguretat ciutadana i la inestabilitat social, poden arribar a constituir un problema seriós per a una ciutat que ha optat per un model de competitivitat, amb un grau elevat de terciarització del seu centre i una reconversió dels seus sectors més degradats (Raval, Besòs...). Aquests problemes socials, però, no posen en qüestió pels responsables municipals el model de ciutat, ans el contrari, la riquesa, per bé que desigualment repartida, és com a mínim generadora de llocs de treball:

...és millor que una ciutat com la nostra estigui en condicions de competir amb altres ciutats i de guanyar certes batalles pacífiques, comercials i culturals, que no pas de perdre-les. És millor que tingui més cultura, més teatre i més música que no pas menys, ja que tenir-ne més també ajuda a donar feina a tothom. No és contradictori dedicar recursos a aquestes destinacions i dedicar-los directament a resoldre problemes socials (MARAGALL, P. 1991a:66)

Tanmateix, resten problemes socials sobre els que cal actuar per tal que no creixin incontroladament. I cal, sobretot, transmetre la idea -a dins i a fora- que, a la ciutat, els problemes socials estan tractats adequadament dins les possibilitats

existents. Hi ha dos aspectes que apareixen amb freqüència en els discursos institucionals: les polítiques socials i la inseguretat ciutadana.

En primer lloc, s'ha intentat de compensar les grans inversions infraestructurals, remarcant-ne els seus beneficis socials o bé, destacant les inversions socials directament, per bé que amb certes dificultats. Per exemple, aprofitant les enormes inversions en equipaments esportius derivades dels Jocs Olímpics i presentant-les -com de fet ho han estat en molts casos- com a beneficioses pels barris i pels ciutadans (encara que d'això no se'n pugui dir política social).

Especialment difícil ha estat el tema de l'habitatge, agreujat encara pel sorgiment del problema del ciment aluminós el 1990 que afectà, sobretot, diversos blocs d'habitatges al Turó de la Peira, sobre el qual no existeix pràcticament cap política municipal però que, així i tot, intenta sortir a la llum com a dotat financerament. En el número 53 de la revista municipal *Barcelona 10*, sota el titular de "Moltes millores socials en el pressupost de 1990" es destacava "l'especial atenció que s'hi dedicava a la construcció d'habitatges socials", la partida que havia experimentat un augment més gran (val a dir que la notícia s'il·lustrava amb un gràfic on les inversions en habitatges socials anaven sumades a les corresponents a projectes urbans, serveis urbanístics i espais verds, cosa que feia realment difícil discernir quina era la part dedicada als habitatges).

De l'encariment de l'habitatge a Barcelona (TELLO, R.; MARTINEZ, S., 1995) s'ha pogut dir que ha estat un factor explicatiu fonamental en l'existència d'un saldo migratori negatiu a la ciutat a causa de la recerca d'habitatges més assequibles a les corones exteriors. Però fins i tot la pèrdua de població -sempre associada a crisi urbana- es pot fer una lectura positiva. *Barcelona Informació*, en el seu número 14 de gener-febrer de 1997, presentava la davallada de la població que mostrava el padró del 1996 com "una reducció de la densitat, en l'aprofitament d'espais i equipaments públics i, per tant, en una millora de la qualitat de vida (...). La millora en les comunicacions haurien afavorit la mobilitat i "l'ús extensiu del territori", com passa a les grans ciutats europees i nord-americanes".

La inseguretat ciutadana és el segon gran tema que una ciutat competitiva ha de tenir, no solucionat però sí controlat. En un estudi publicat per l'Ajuntament es tracta la relació entre intervencions urbanístiques i els nivells de seguretat, tant

des del punt de vista dels paràmetres estrictament físics de l'entorn urbà i els seus efectes, i de les causes econòmiques i socials de la delinqüència (AGUIRRE, C et al 1990). S'hi observa, a partir de l'informe elaborat entre els anys 83-84 per la comissió Tècnica de seguretat Ciutadana, que la majoria relativa dels detinguts estan domiciliats al centre històric de la ciutat, especialment al Raval, i que el barri de la Mina és un altre punt negre, a més de ser-ne el principal des del punt de vista de la percepció dels ciutadans. Aquest fet contrasta fortament amb el lloc de residència de les víctimes, la major part de les quals resideixen a l'Eixample o al districte de Pedralbes-Sarrià, és a dir, "l'origen i residència de les víctimes es distribueix inversament a la dels detinguts" (AGUIRRE, C et al 1990 15). Una de les principals conclusions de l'estudi és

Les operacions urbanístiques que contribueixen a connectar territoris -com són l'obertura de vies, la creació de parcs, equipaments o serveis- i trenquen la marginalitat dels ghettos són molt importants per la disminució de la inseguretat ciutadana (AGUIRRE, C. et al 1990 63)

Ciutat Vella i La Mina -encara que aquest barri fora dels límits del terme municipal de Barcelona- apareixen sempre com els principals punts negres quant a inseguretat ciutadana i com a indrets on la intervenció urbanística és aportadora de solucions. procés de *gentrification* ja avançat en part del casc antic, projectes per a la remodelació de tot el sector de la desembocadura del Besòs en el cas de La Mina i els barris del voltant Maragall era, un cop més, qui ho expressava ben clarament, encara que als mitjans urbanístics hi afegia també els socials¹⁹ :

L'única sortida que se'ns apareix com a coherent és el domini del territori és a dir, negar a la misèria i a la degradació el dret a senyorejar cap part significativa de la ciutat, plantant-li cara a cada moment, tornant-hi sempre, cada cop que perdem el control d'un carrer o d'un sector a mans de la desesperació o de la delinqüència I utilitzant tots els mitjans urbanístics, treball social, educació, caritat organitzada .., tots (MARAGALL, P 1991a 72)

¹⁹ Fins i tot en la premsa es podia llegir el següent titular "El Ayuntamiento reconoce que sólo con el urbanismo no se arregla Ciutat Vella" (ABC Cataluña, 23 03 91)

A nivell d'imatge, però, la intervenció urbanística actua a llarg termini i pot ser més aviat font de problemes²⁰.

En canvi, les notícies de les actuacions sobre la inseguretat ciutadana són molt més rendibles pel que fa a la creació de una imatge de ciutat segura.

Així, el 1985 es creava el Consell de Seguretat Urbana de Barcelona, un instrument (que agrupa representants de l'Ajuntament, de la Diputació, del Govern civil, de la generalitat, de la judicatura, dels col·legis professionals, dels gremis, sindicats, patronals...) per a millorar la coordinació entre els diferents cossos policials i per agilitzar el funcionament de la justícia. Aquest organisme realitza periòdicament enquestes de victimització per comprovar quants ciutadans han estat objecte de delictes. Els resultats obtinguts permeten de presentar una ciutat creixentment segura com en aquest article de *Barcelona Informació* on, sota l'expressió titular de "Més segurs que mai", s'afirmava

En preguntar els ciutadans sobre el grau de seguretat del conjunt de la ciutat i del seu barri en particular, s'observa que el ciutadà se sent més segur ara que fa uns anys. És especialment significativa l'opinió dels veïns de Ciutat Vella que, el 1993, van valorar millor la seguretat als seus barris que al conjunt de la ciutat (*Barcelona Informació*, núm 4, desembre 1994)

A més, en una altra columna de la mateixa pàgina s'aprofitava per assenyalar que el Consell de Seguretat Urbana de Barcelona és un "model", també en aquest camp, per altres ciutats de tot l'estat. Un model que té com a objectiu no només reduir la criminalitat sinó també, explícitament, la seva percepció social (BORJA, J ed, 1995 203)

²⁰ Les operacions d'esponjament al Raval, per exemple, amb problemes de real·lotjament dels desplaçats com al nou edifici del carrer de l'Om, un bloc d'habitatges premiat pel seu disseny però poc adequat a les necessitats dels nou residents tal com ha pogut comprovar l'antropòloga Teresa Tapada en el seu treball de camp (comunicació personal).